

รายงานการปฏิบัติงานสหกิจศึกษา

ศึกษาการนับเซลล์โซมาติกเพื่อประเมินปัจจัยต่าง ๆ ของการรีดนม
และการจัดการฟาร์มในฟาร์มโคนมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสี่คิ้ว จำกัด

Study of somatic cell count to evaluate milking practice factors
and farm management in dairy farm of Si-khiu Agriculture Cooperative Limited

โดย

นางสาวนิสรา ทิศรักษ์ 5940202114

นางสาวผจงจิตต์ สังกสิทธิ์ 5940202120

หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการปฏิบัติงานสหกิจศึกษานี้สำเร็จได้ ด้วยความกรุณาจากคณาจารย์หลายท่าน ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ให้คำปรึกษาในด้านวิชาการรวมทั้งให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผศ.ดร.จิณณวัตร มานะเสถียร อาจารย์นิเทศสหกิจศึกษา ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน

ขอขอบพระคุณ ดร.ชายฉัตร บุญญานุสิทธิ์ อาจารย์สาขาชีววิทยา ที่ให้คำปรึกษาเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติ

ขอขอบพระคุณ นางสาวโสธรา แก่นจันทิก พนักงานที่ปรึกษา ที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ในการทำรายงานการปฏิบัติงานสหกิจศึกษา

ขอขอบพระคุณ นางสาวบุศรา ไสพลกรัง และนายสัทธา สองจันทิก ที่ช่วยเหลือในการดำเนินงานต่างๆ ทั้งให้คำปรึกษา คำแนะนำ และออกฟาร์มสัมภาษณ์สมาชิกเลี้ยงโคนมของสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว

ผู้วิจัยขอขอบ พระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่สนับสนุนให้โอกาสทางการศึกษา และเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา จนทำรายงานการปฏิบัติงานสหกิจศึกษาสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

นิสรา ทิศรักษ์

ผจงจิตต์ สังสิทธิ์

บทคัดย่อ

การศึกษาปัจจัยต่างๆ ด้านการรีดนมและการจัดการฟาร์มที่เกี่ยวข้องกับการมีจำนวนเซลล์โซมาติกสูงของน้ำนมฟาร์มโคนมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสี่คิ้ว จำกัด โดยกำหนดให้ค่าเฉลี่ยของจำนวนเซลล์โซมาติกมากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร แสดงถึงปัญหาเต้านมอักเสบภายในฟาร์ม ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสังเกตขั้นตอนการรีดนมจากฟาร์มทั้งหมด 30 ฟาร์ม โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 15 ฟาร์ม โดยกลุ่มที่ 1 มีค่าเฉลี่ยของจำนวนเซลล์โซมาติกของน้ำมน้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร และกลุ่มที่ 2 มีค่าเฉลี่ยของจำนวนเซลล์โซมาติกของน้ำนมมากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มทั้งสองในแง่ของปริมาตรน้ำนมของทั้งสอง ($p < 0.05$) และจากการคำนวณอัตราส่วนออก (odds ratio) ชี้ให้เห็นว่า การอาบน้ำโคก่อนรีด การใช้น้ำยา CMT ตรวจสอบความผิดปกติของน้ำนมก่อนรีด การเลื่อนหลอดของหัวรีดระหว่างการรีดนม แรงดันของเครื่องรีดนมที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งยางไลเนอร์ที่เสื่อมสภาพ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีจำนวนเซลล์โซมาติกสูง รวมทั้งสุขศาสตร์ของขั้นตอนการรีดนมที่ไม่ถูกต้องเป็นสาเหตุของปัญหาเต้านมอักเสบและทำให้จำนวนเซลล์โซมาติกของน้ำนมที่รีดจากฟาร์มมีจำนวนสูง

คำสำคัญ จำนวนเซลล์โซมาติก, ปัจจัยเสี่ยง, การจัดการฟาร์ม, การรีดนม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	
กิตติกรรมประกาศ	
สารบัญ	
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ชื่อและที่ตั้งของสถานที่ประกอบการ	1
2. ลักษณะการประกอบการผลิตภัณฑ์/ผลิตภัณฑ์	2
3. ตำแหน่งและลักษณะงานที่ได้รับมอบหมายในการปฏิบัติสหกิจศึกษา	8
4. พนักงานที่ปรึกษา และตำแหน่งของพนักงานที่ปรึกษา	8
5. วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน	9
6. ระยะเวลาการปฏิบัติงาน	9
7. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการปฏิบัติงาน	9
บทที่ 2 งานวิจัยที่ได้รับมอบหมาย	10
1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	10
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	11
3. ขอบเขตของการวิจัย	11
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
5. คำนียามศัพท์เฉพาะ	11
บทที่ 3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
1. โรคเต้านมอักเสบ	12
1.1 สาเหตุของโรคเต้านมอักเสบ	12
1.2 การติดเชื้อและการเข้าทำลาย	15
1.3 อาการของโรคเต้านมอักเสบ	16
1.4 การตรวจวินิจฉัยโรคเต้านมอักเสบ	17
1.5 การควบคุมและป้องกันโรคเต้านมอักเสบ	18
1.6 ผลกระทบจากโรคเต้านมอักเสบ	19
1.7 การรักษา	19

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
1.8 การควบคุมและป้องกันโรค	20
1.9 เทคนิคในการรีดนม	21
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
บทที่ 4 วิธีการดำเนินการวิจัย	23
1. ฟาร์มที่ใช้ศึกษา	23
2. การเก็บข้อมูล	23
3. การวิเคราะห์ข้อมูล	23
บทที่ 5 ผลการดำเนินการวิจัย	24
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผลการดำเนินการวิจัย	27
เอกสารอ้างอิง	30
ภาคผนวก	32
ภาคผนวก ก ออกพื้นที่สำรวจฟาร์มของสมาชิกเลี้ยงโคนม	33
ภาคผนวก ข ตารางแสดงจำนวนเซลล์โซมาติกกลุ่มที่ 1 < 500,000 เซลล์	37
ภาคผนวก ค ตารางแสดงจำนวนเซลล์โซมาติกกลุ่มที่ 2 > 500,000 เซลล์	38
ภาคผนวก ง แบบสอบถามเกษตรกรเลี้ยงโคนม	39
ประวัติย่อผู้ทำวิจัยสหกิจศึกษา	41

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. จำนวนโคทั้งหมด จำนวนโครีดนม ปริมาณน้ำนมทั้งหมด และปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัว	25
2. ข้อมูลด้านสุขภาพโค	25
3. การควบคุมและป้องกันโรคเต้านมอักเสบ	25
4. ลักษณะทั่วไปของขั้นตอนการรีดนม	26
5. เครื่องรีดนมและอุปกรณ์รีดนม	26

สารบัญภาพ

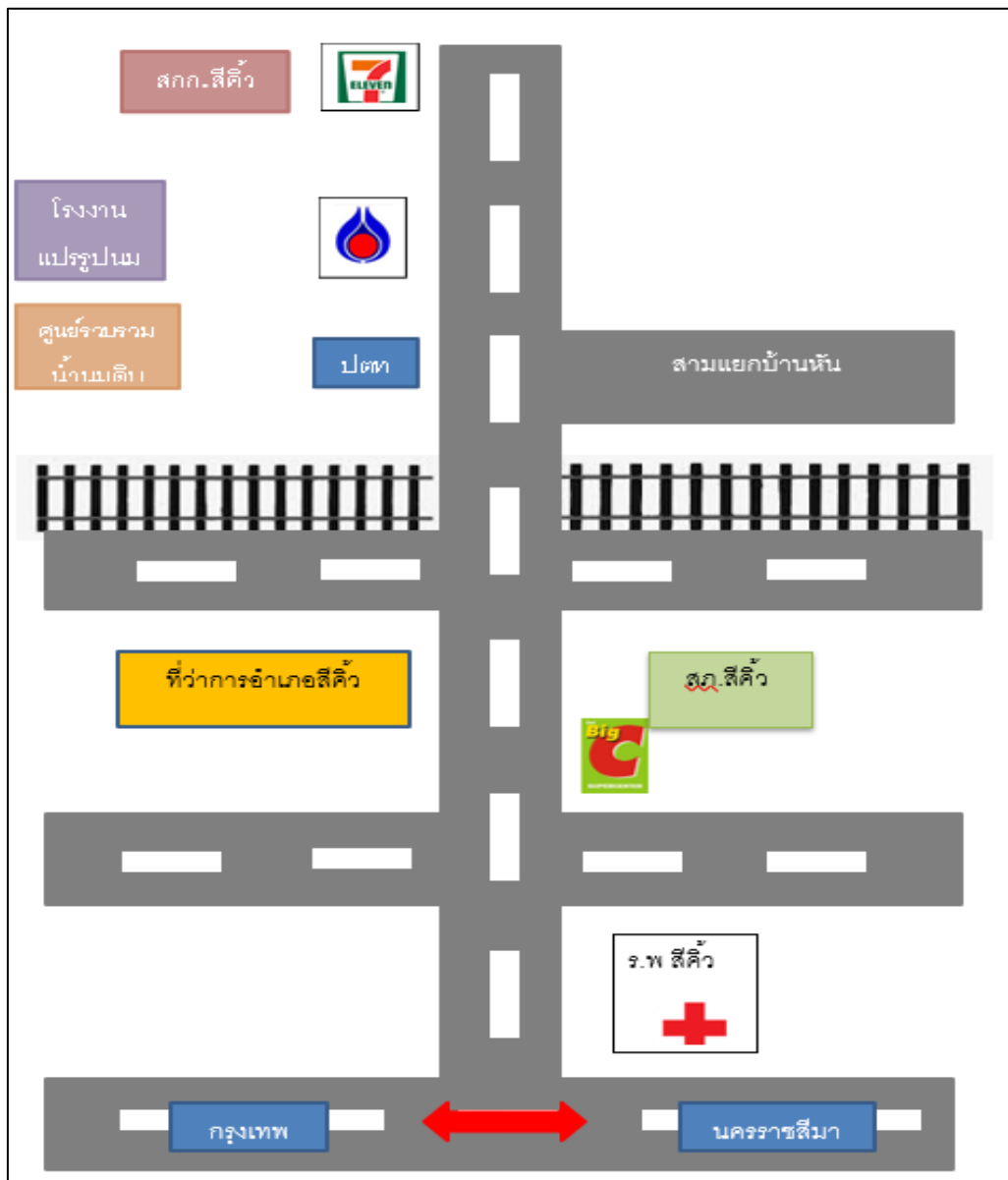
ภาพที่	หน้า
1. แผนที่แสดงตำแหน่งสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว	1
2. แสดงอาคารสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว	2
3. แสดงอาคารโรงงานแปรรูปนม	4
4. นมโรงเรียนรสจืด	5
5. นมพาณิชย์รสจืด	6
6. นมพาณิชย์รสหวาน	6
7. นมพาณิชย์รสสตอเบอร์รี่	6
8. นมพาณิชย์รสช็อกโกแลต	6
9. นมโรงเรียนรสจืด	6
10. นมพาณิชย์รสจืด	7
11. นมพาณิชย์รสสตอเบอร์รี่	7
12. แสดงอาคารศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบ	7

บทที่ 1

บทนำ

1. ชื่อและที่ตั้งของสถานที่ประกอบการ

สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด เลขที่ 400 หมู่ 1 ถนนสีคิ้ว-ชัยภูมิ ตำบลสีคิ้ว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ 30140 โทรศัพท์ 044-705121

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด

2. ลักษณะการประกอบการผลิตภัณฑ์/ผลิตภัณฑ์ หรือการให้บริการหลักขององค์กร สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด

ภาพที่ 2 แสดงอาคารสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด

สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ได้เกิดขึ้นจากการควบสหกรณ์หาทุนขนาดเล็ก จำนวน 39 สหกรณ์ในอำเภอสีคิ้วเข้าด้วยกัน เป็นสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ระดับอำเภอ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2513 โดยจัดเข้าอยู่ในประเภทสหกรณ์ธณกิจ และได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือนมกราคม 2514 เป็นต้นมา โดยในปีแรกสหกรณ์มีจำนวนสมาชิกเพียง 602 คน และดำเนินธุรกิจแต่เพียงด้านเดียว คือ การจัดหาทุนให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพเท่านั้น

ต่อมาเมื่อทางราชการได้จัดประเภทสหกรณ์ใหม่ตามกฎหมายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สหกรณ์การเกษตร” เพื่อให้สามารถดำเนินธุรกิจตอบสนองความต้องการของสมาชิกให้ครบวงจร ทั้งด้านสินเชื่อการเกษตร การรวมกันซื้อและขาย ตลอดจนส่งเสริมการเกษตร จึงได้เปลี่ยนประเภทจากสหกรณ์การธณกิจเป็นสหกรณ์อเนกประสงค์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2515 แต่แล้วก็เปลี่ยนมาเป็นสหกรณ์การเกษตร ตามกฎหมายที่ออกใหม่ ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2516 เมื่อได้ดำเนินการควบสหกรณ์หาทุนขนาดเล็กเข้าด้วยกันเป็นสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่แล้ว ในอำเภอสีค้วยังมีสหกรณ์ขายข้าวสีคิ้ว จำกัด อีกรูปหนึ่ง ที่ดำเนินงานอยู่ในท้องที่เดียวกันมีสมาชิกซ้ำซ้อนกัน และดำเนินธุรกิจอย่างเดียวกัน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการที่จะส่งเสริมและปรับปรุงฐานะของสหกรณ์ทั้งสองให้สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้จดทะเบียนควบสหกรณ์ขายข้าวสีคิ้ว จำกัด เข้ากับสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด เป็นสหกรณ์เดียวกัน ตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม 2517 เป็นต้นมา และจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2517 โดยการควบ

สหกรณ์หาทุน 39 สหกรณ์ (เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2513) กับสหกรณ์ขายข้าวสีคิ้ว จำกัด ซึ่งได้ดำเนินงานด้วยความก้าวหน้าตามลำดับและมีผลงานดีเด่น ดังนี้

1. ในปี 2524 สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ได้รับการคัดเลือกเป็นสหกรณ์ที่มีผลงานดีเด่น ประเภทสหกรณ์การเกษตร โดยได้โล่พระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2524
2. ในปี 2534 สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ได้รับรางวัลดีเด่น อันดับ 1 ในเขต 6 ประเภท สหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ โดยได้รับโล่ของ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ดร.อาณัติ อาภาภิรม) เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2534
3. ในปี 2535 สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ได้รับการคัดเลือกเป็นสหกรณ์ที่มีผลงานดีเด่น ประเภทสหกรณ์การเกษตร โดยได้โล่พระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2535
4. ในปี 2545 สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ได้รับการพิจารณาคัดเลือกเป็นสหกรณ์ที่สามารถดำเนินการเป็นที่ยอมรับในขบวนการสหกรณ์อย่างต่อเนื่อง ในงานวันประกาศปีรณรงค์การสหกรณ์ 2545 โดยได้โล่รางวัลเชิดชูเกียรติจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2545

ในปี พ.ศ. 2539 สหกรณ์ฯ ได้จัดซื้อทรัพย์สินจากเอกชน เพื่อขยายธุรกิจของสหกรณ์เพิ่มขึ้น และมีสำนักงานสหกรณ์เป็นของตนเอง เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 37,500,000 บาท ประกอบด้วย ที่ดินจำนวน 22 ไร่ อาคารสำนักงานลานตากผลิตผลพร้อมฉางขนาด 1,000 ตัน บั๊มน้ำมันขนาด 12 หัวจ่าย ต่อมาได้มีการปรับปรุงสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงให้ทันสมัย และก่อสร้างศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบจากเกษตรกรสมาชิก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 สหกรณ์ฯ ได้ขอรับการสนับสนุนเงินกู้ ASPL จากกรมส่งเสริมสหกรณ์ เพื่อก่อสร้างโรงงานผลิตนมพาสเจอร์ไรส์กำลังผลิต 1,000 ลิตร/ชั่วโมง ค่าก่อสร้างเป็นเงิน 15,900,000 บาท เพื่อแก้ไขปัญหานมล้นโคเวตาของสหกรณ์โคนมในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 12 สหกรณ์ และดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2545 ปัจจุบันได้ดำเนินการผลิตนมโรงเรียนและนมพาณิชย์ รวม 4 รส คือ รสจืด รสหวาน รสสตอเบอร์รี่ และรสช็อกโกแลต โดยได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการอาหารและยาแล้ว และใช้ชื่อตราผลิตภัณฑ์ คือ "นมโค-ราช"

วิสัยทัศน์

ให้บริการแบบครบวงจร สร้างพันธมิตรทางการค้า พัฒนาธุรกิจและองค์กร เอื้ออาหารต่อสมาชิกและชุมชน

โรงงานแปรรูปนม สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด

ภาพที่ 3 แสดงอาคารโรงงานแปรรูปนม

สหกรณ์การเกษตรสีคิ้วได้รับซื้อน้ำนมดิบจากเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) ซึ่งมีนโยบายแปรรูปศูนย์นมทุกศูนย์ของ อ.ส.ค. เป็นสหกรณ์โคนม แต่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในอำเภอสีคิ้วขาดแคลนเงินทุน ประกอบกับไม่มีสถานที่สำหรับจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จึงมีมติให้สหกรณ์สีคิ้ว จำกัด เข้ามาทำหน้าที่แทน โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทุกรายจะต้องเป็นสมาชิกสหกรณ์ฯ

น้ำนมดิบที่รับซื้อจากเกษตรกรได้ส่งไปจำหน่าย ณ โรงงานแปรรูปของ อ.ส.ค. ต่อมาภายหลัง อ.ส.ค. ประสบวิกฤตปัญหาทางการเงิน ไม่มีเงินจ่ายหรือจ่ายเงินค่าน้ำนมดิบให้สหกรณ์ล่าช้าทำให้สหกรณ์ประสบปัญหาวิกฤตทางการเงิน สหกรณ์ต้องนำเงินรายได้จากส่วนอื่นจ่ายเงินค่าน้ำนมเกษตรกรต่อ ไม่ใช่เหตุการณ์ของ อ.ส.ค. เท่านั้น สหกรณ์โคนมต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา ก็ประสบการณปัญหาในลักษณะคล้ายคลึงกัน สหกรณ์โคนมได้มีการรวมตัวประชุมและปรึกษาหารือปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการประสานงานของสำนักงานสหกรณ์จังหวัดนครราชสีมา ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้แก้ปัญหาโดยการจัดตั้งโรงงานแปรรูปนมขึ้นมาเป็นของสหกรณ์เพื่อแก้ปัญหาการจัดจำหน่ายน้ำนมดิบให้กับสหกรณ์ได้ และเสนอให้ทางกลุ่มสหกรณ์โคนม จังหวัดนครราชสีมาหาสหกรณ์ผู้รับผิดชอบทางสถานที่ตั้ง จึงมีมติให้สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด เป็นแกนนำเพราะสาเหตุดังต่อไปนี้

1. สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด เป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ทำธุรกิจครบวงจร
2. สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด มีสมาชิกและคณะกรรมการที่เข้มแข็งซื่อสัตย์

3. สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด มีภาคธุรกิจการเงินที่เข้มแข็ง ระบบบัญชีตลอดจนการตรวจสอบทางบัญชีของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้ตรงถูกต้องทุกปี
4. สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด มีพื้นที่เพียงพอที่จะจัดตั้งโรงงานได้
5. กรมส่งเสริมสหกรณ์ ต้องการให้สหกรณ์ที่เข้มแข็งเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบโครงการนี้

ดังนั้น โครงการสร้างโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์ ขนาด 1,000 ลิตร/ชั่วโมง จึงเกิดขึ้นโดยการสนับสนุนของกรมส่งเสริมสหกรณ์ และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย มูลค่าการลงทุน 15,900,000 บาท จึงเกิดขึ้นโดยกำหนดคืนเป็นระยะเวลา 11 ปี โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์ ได้เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 โดยแปรรูปนมเป็นนมโรงเรียนและนมพาณิชย์ 4 รส คือ นมพาสเจอร์ไรส์รสจืด นมพาสเจอร์ไรส์รสหวาน นมพาสเจอร์ไรส์รสสตอเบอร์รี่ และนมพาสเจอร์ไรส์รสช็อกโกแลต ภายใต้ตรา นมโค-ราช

นอกจากการจัดจำหน่ายนมดังกล่าวแล้ว ทางสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ยังได้สนับสนุนกิจการต่างๆ ของหน่วยงานในอำเภอสีคิ้ว และของจังหวัดนครราชสีมา

ผลิตภัณฑ์ภายในหน่วยงาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ผลิตภัณฑ์นมโรงเรียน

ภาพที่ 4 นมโรงเรียนรสจืด

1.2 ผลิตภัณฑ์นมพาดิชิ

ภาพที่ 5 นมพาดิชิรสจืด

ภาพที่ 6 นมพาดิชิรสหวาน

ภาพที่ 7 นมพาดิชิรสสตอเบอร์รี่

ภาพที่ 8 นมพาดิชิรสช็อกโกแลต

2. ผลิตภัณฑ์นมยูเอชที แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ผลิตภัณฑ์นมโรงเรียน

ภาพที่ 9 นมโรงเรียนรสจืด

2.2 ผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์

ภาพที่ 10 นมพาสเจอร์ไรซ์รสจืด

ภาพที่ 11 นมพาสเจอร์ไรซ์รสสตรอเบอร์รี่

ศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบ สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด

ภาพที่ 12 แสดงอาคารศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบ

ศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบ สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 ดำเนินธุรกิจรับนํ้านมดิบ ส่งจำหน่ายองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) และโรงงานแปรรูปนม สหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว จำกัด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อดำเนินธุรกิจการรวบรวมน้ำมันดิบ
2. เพื่อดำเนินธุรกิจการรวบรวมน้ำมันดิบจากสมาชิกของสหกรณ์

จุดมุ่งหมาย

ศูนย์รวบรวมน้ำมันดิบ สหกรณ์การเกษตรศรีคิ้ว จำกัด มีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการผลิตภายใต้ระบบบริหารงานคุณภาพตามข้อกำหนดโครงการมาตรฐานอาหาร FAO/WHO (Codex) เพื่อสร้างความมั่นใจ คุณภาพและความปลอดภัยของน้ำมันดิบที่ผลิตจะสามารถตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้าได้

3. ตำแหน่งและลักษณะงานที่ได้รับมอบหมายในการปฏิบัติสหกิจศึกษา

ตำแหน่งงานที่ได้รับมอบหมาย คือ นักศึกษาฝึกงานแผนกฝ่ายควบคุมคุณภาพ (QC) ลักษณะงาน คือ ตรวจสอบคุณภาพน้ำมันดิบ นมพาสเจอร์ไรส์ และนมยูเอชที เช่น การตรวจวิเคราะห์เปอร์เซ็นต์โปรตีน, เปอร์เซ็นต์ไขมัน, เปอร์เซ็นต์ความหวาน, เปอร์เซ็นต์ความเป็นกรด และความถ่วงจำเพาะ เป็นต้น การลงไลน์ผลิตนมพาสเจอร์ไรส์และนมยูเอชทีสุ่มตรวจสอบผลิตภัณฑ์ระหว่างการผลิต การบันทึกแบบฟอร์มเอกสาร การเตรียมอาหารเลี้ยงเชื้อ และเตรียมอุปกรณ์เครื่องแก้วนำเข้าตู้อบลมร้อน (Hot air oven) ก่อนการใช้งาน

4. พนักงานที่ปรึกษา และตำแหน่งของพนักงานที่ปรึกษา

นางสาวโสรัญา แก่นจันทิก

ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายควบคุมคุณภาพ

5. วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน

- 5.1 เพื่อศึกษาขั้นตอนการรับซื้อน้ำมันดิบ และการตรวจสอบเบื้องต้น
- 5.2 เพื่อศึกษาวิธีการตรวจสอบคุณภาพน้ำมัน
- 5.3 เพื่อศึกษากระบวนการผลิตนมพาสเจอร์ไรส์ และนมยูเอชที

6. ระยะเวลาการปฏิบัติงาน

วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2562 - วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2563

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการปฏิบัติงาน

- 7.1 สามารถนำความรู้ที่ได้มาต่อยอดในการใช้ชีวิตในการทำงานในอนาคต
- 7.2 สามารถนำทักษะในการปฏิบัติงานนำไปพัฒนาตนเองในการทำงานในชีวิตจริงให้ดียิ่งขึ้น
- 7.3 การปรับตัวและการทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน

บทที่ 2

งานวิจัยที่ได้รับมอบหมาย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

เป้าหมายสำคัญของการเลี้ยงโคนม คือ การผลิตน้ำนมให้ได้ปริมาณมากและมีคุณภาพดี ทั้งนี้ “น้ำนมคุณภาพดี” มีความหมายครอบคลุมในหลายด้าน คือ ด้านองค์ประกอบทางเคมีในน้ำนม ซึ่งบอกถึงคุณค่าทางโภชนาการของน้ำนมด้านการปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์การปนเปื้อนจากเซลล์ต่าง ๆ ที่หลุดออกจากตัวแม่โค รวมทั้งฝุ่นละอองและด้านการตกค้างของยาและสารพิษ น้ำนมที่มีคุณภาพดีเหมาะสมกับการบริโภคควรเป็นน้ำนมที่มีจำนวนจุลินทรีย์จำนวนเซลล์ต่าง ๆ และปริมาณการตกค้างของยาและสารพิษต่าง ๆ น้อยที่สุดหรือไม่มีเลย (ธีรพงศ์ ธีรภัทรสกุล, 2542)

โรคเต้านมอักเสบ เป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมการเลี้ยงโคนมที่คงอยู่กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม มาเป็นระยะเวลาช้านาน และยังคงประสบกันอยู่เสมอ โดยมีความชุกมากถึงร้อยละ 19-78 (Busato et al., 2000) และอัตราการเกิดโรคสูงถึง 60 - 70 เปอร์เซ็นต์ของแม่โครีดนมทั้งฝูง โรคเต้านมอักเสบทำให้ประสิทธิภาพการผลิตน้ำนมของแม่โคลดลงอันเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผลผลิตน้ำนมลดลง และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากค่าใช้จ่ายจากการจัดการที่สูงขึ้น ทำให้คุณภาพของน้ำนมเสื่อมลง ซึ่งมีผลต่อสุขอนามัยของผู้บริโภคการสูญเสียรายได้จากน้ำนมซึ่งขายไม่ได้เนื่องจากมีสารปฏิชีวนะที่เกิดจากการรักษาเต้านมอักเสบปนเปื้อนในผลผลิตและการที่ต้องคัดแม่โคออกจากฝูงก่อนเวลาอันสมควร (เทียมพบ และคณะ, 2549) ส่วนใหญ่ปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำนมดิบเป็นปัญหาระดับฟาร์ม เนื่องจากการ จัดการฟาร์มและการจัดการรีดนม เช่น การทำความสะอาด การเตรียมเต้านมและหัวนมก่อนรีด การจุ่มหัวนมหลังรีดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ และการจัดการโคแห้งนม เป็นต้น จำนวนเซลล์โซมาติกในน้ำนมเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่ใช้ในการประเมินคุณภาพน้ำนมดิบและยังเป็นตัวบ่งชี้ปัญหาเต้านมอักเสบของโคนม ทั้งนี้จำนวนเซลล์โซมาติกในน้ำนมสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดถึงระดับปัญหาเต้านมอักเสบได้ทั้งแบบแสดงอาการและไม่แสดงอาการในฟาร์มโคนม (Dohoo & Meek, 1982)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการนับเซลล์โซมาติกเพื่อประเมินปัจจัยต่าง ๆ ของการรีดนมและการจัดการฟาร์มในฟาร์มโคนมของสหกรณ์การเกษตรศรีแก้ว จำกัด และวิเคราะห์แบบสอบถามด้านความแตกต่างหรือหาความสัมพันธ์ของลักษณะต่าง ๆ ระหว่างสองกลุ่ม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้น้ำนมของแต่ละฟาร์มมีจำนวนเซลล์โซมาติกน้อยกว่า หรือมากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาการนับเซลล์โซมาติกเพื่อประเมินปัจจัยต่าง ๆ ของการรีดนมและการจัดการฟาร์มในฟาร์มโคนมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสีกี้ว จำกัด โดยใช้ฟาร์มโคนมของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรสีกี้ว จำกัด จำนวน 30 ฟาร์ม

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

4.1 เป็นแนวทางในการแนะนำให้เกษตรกรปรับปรุงและสร้างความเข้าใจในการจัดการภายในฟาร์มทั้งก่อนและหลังรีดนมที่ถูกต้อง

4.2 ป้องกันปัญหาเต้านมอักเสบที่จะส่งผลเสียต่อสุขภาพของโค คุณภาพของน้ำนม และสุขภาพของผู้บริโภค

5. คำนิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 จำนวนเซลล์โซมาติก หมายถึง จำนวนเซลล์ของร่างกายวัวสร้างขึ้นมาและส่งมาที่เต้านมเพื่อต่อต้านสิ่งแปลกปลอมที่เข้าไปในเต้านม ซึ่งประกอบไปด้วยเซลล์เม็ดเลือดขาวและเยื่อบุรังนม เซลล์เม็ดเลือดขาวที่ถูกส่งเข้าไปอยู่ในเต้านมเพิ่มมากกว่าปกติเพื่อตอบสนองต่อการอักเสบที่เกิดจากการติดเชื้อโรค หรือการบาดเจ็บของเนื้อเยื่อภายในเต้านม

5.2 ปัจจัยเสี่ยง หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อจำนวนเซลล์โซมาติก มีปัจจัยหลายอย่าง เช่น การไม่อาบน้ำโคลก่อนรีด การไม่ใช้น้ำยา CMT ตรวจสอบความผิดปกติของน้ำนมก่อนรีด แรงดันเครื่องรีดไม่เหมาะสม เป็นต้น ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลถึงการเพิ่มสูงขึ้นของจำนวนเซลล์โซมาติก

5.3 การจัดการฟาร์ม หมายถึง การดำเนินการผลิตโดยการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด คือ ที่ดิน แรงงาน และทุน ให้ได้กำไรสูงสุด ซึ่งรวมถึงการวางแผนผังและงบประมาณฟาร์มรวมทั้งการจัดการฟาร์มให้ถูกสุขอนามัยที่ดี

5.4 การรีดนม หมายถึง การเอานมออกจากเต้านมของแม่โค น้ำนมส่วนมากจะถูกขับออกมาโดยการกระตุ้นทางระบบประสาทและฮอร์โมนพร้อม ๆ กับการรีด การทำให้ภายในหัวนมเกิดมีแรงอัดดันจนทำให้รูหูนมเปิดออก น้ำนมซึ่งอยู่ภายในจึงไหลออกได้

บทที่ 3

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. โรคเต้านมอักเสบ

โรคเต้านมอักเสบ (Mastitis) เป็นโรคที่เกิดจากการอักเสบของเนื้อเยื่อเต้านม ทำให้เต้านมหรือน้ำนมเกิดการเปลี่ยนแปลงผิดไปจากปกติ แม่โคจะให้ผลผลิตและคุณภาพน้ำนมลดลง ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมไม่สามารถนำน้ำนมมาจำหน่าย จึงเกิดการสูญเสียรายได้ซึ่งคิดเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจที่มากที่สุดกับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม (พนัส ธรรมกิตติวงศ์, 2537)

1.1 สาเหตุของโรคเต้านมอักเสบ

โรคเต้านมอักเสบส่วนใหญ่มีสาเหตุจากการติดเชื้อแบคทีเรียจาก 2 แหล่งสำคัญ ได้แก่ จากแม่โคที่เป็นโรคเต้านมอักเสบ และจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวโค เช่น อุจจาระ ฟืนคอก มือของผู้ปฏิบัติงาน เป็นต้น

เชื้อแบคทีเรียที่พบในสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวโค ได้แก่ เชื้อ *Streptococcus spp.*, *Escherichia coli*, *Klebsiella pneumoniae*, *Enterobacter spp.*, *Pseudomonas aeruginosa* และ *Pseudomonas pseudomallei* ส่วนเชื้อที่พบเฉพาะตัวโค ได้แก่ เชื้อ *Staphylococcus aureus* และ *Streptococcus agalactiae* โดยเชื้อเหล่านี้จะเกาะอยู่ที่เต้านม เมื่อรูหัวนมเปิดขณะรีดนม เชื้อจะผ่านรูหัวนมเข้าสู่ภายในเต้านมได้ และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วแล้วเข้าทำลายเนื้อเยื่อของเต้านม เมื่อเซลล์เต้านมอักเสบ เม็ดเลือดขาวจากระบบเลือดจะเคลื่อนตัวเข้าสู่เต้านมเพื่อทำลายเชื้อแบคทีเรีย ดังนั้นแม่โคที่เป็นโรคเต้านมอักเสบจึงตรวจพบปริมาณเม็ดเลือดขาวมากกว่าปกติ

นอกจากนี้ยังอาจเกิดโรคเต้านมอักเสบแบบไม่ติดเชื้อ โดยเกิดจากเต้านมถูกกระทบกระเทือนจากภายนอก เช่น การถูกกระทบอย่างแรงจากการตีหรือเตะ กระบวนการรีดนมที่ไม่ถูกวิธี เช่น รีดแรงเกินไปหรือความดันภายในเครื่องรีดไม่เหมาะสม และอาการเต้านมอักเสบลักษณะนี้มักจะเกิดการติดเชื้อในภายหลัง (สมชาย จันทร์ผ่องแสง, 2540)

เชื้อแบคทีเรียกลุ่มหลักที่พบเป็นสาเหตุของโรคเต้านมอักเสบ ได้แก่ *Staphylococcus spp.*, *Staphylococcus aureus*, *Streptococcus spp.*, *Streptococcus agalactiae*, *Escherichia coli* และ Coliforms

Staphylococcus spp.

เป็นเชื้อแบคทีเรียแกรมบวก รูปร่างกลม มักพบอยู่เดี่ยว ๆ หรือเป็นคู่ และเนื่องจากมีการแบ่งตัวมากกว่าหนึ่งระนาบ ทำให้มักอยู่เป็นกลุ่มคล้ายพวงอุ้งน เป็นเชื้อที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ อาจ

ใช้ คาร์โบไฮเดรตได้หลายชนิด โดยเฉพาะในสภาพที่มีออกซิเจน จะสร้างกรด แต่ไม่สร้างแก๊ส และภายใต้สภาพที่ไม่มีออกซิเจน (anaerobe) จะมีการสร้างเอนไซม์ (enzyme) และสารพิษที่ขับออกนอกเซลล์ (exotoxin) สามารถเติบโตได้ทั้งในที่ที่มีอากาศและไม่มีอากาศ อุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต (optimum temperature) อยู่ระหว่าง 30-40 องศาเซลเซียส โดยมีช่วงอุณหภูมิที่เติบโตได้อยู่ระหว่าง 6.5-46 องศาเซลเซียส ค่าความเป็นกรดต่างที่เหมาะสมต่อการเติบโตอยู่ระหว่าง 7.0-7.5 และมีช่วงค่าที่เจริญเติบโตได้อยู่ระหว่าง 4.2-9.3 เชื้อส่วนใหญ่เจริญเติบโตได้ดีในที่ที่มีเกลือแกง 15 เปอร์เซ็นต์ เชื้อมีปริมาณเบสกวีนีน และไซโตซีนที่เป็นองค์ประกอบของดีเอ็นเออยู่ระหว่าง 30-40 เปอร์เซ็นต์โมล และมีหลายสายพันธุ์ที่เป็นเชื้อก่อโรค แหล่งที่มักพบเชื้อกลุ่มนี้ ได้แก่ ผีหนัง รุขุมขน และเยื่อของสัตว์เลือดอุ่น (บุษกร อุตรภิกษิต, 2545)

Staphylococcus aureus

เป็นแบคทีเรียแกรมบวก มีรูปร่างกลม พบอยู่เดี่ยวหรือเป็นคู่ และเนื่องจากมีการแบ่งตัวหลายระนาบทำให้พบอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ลักษณะคล้ายพวงองุ่น มีเส้นผ่านศูนย์กลางขนาด 0.5-1 ไมโครเมตร อาจมีแคปซูลตอนอายุน้อยเชื้อเจริญได้ทั้งในที่ที่มีและไม่มีอากาศ ไม่เคลื่อนที่ และไม่สร้างสปอร์ ไม่มีระยะพักตัว ภายใต้สภาวะที่ไม่มีอากาศเมื่อมีการใช้กลูโคส จะได้ผลผลิตเป็นกรดแลคติกส่วนใหญ่ แต่ในสภาวะที่มีอากาศ จะได้กรดอะซิติกเป็นส่วนใหญ่ และคาร์บอนไดออกไซด์ ในปริมาณเล็กน้อย มีการสร้างเอนไซม์และสารพิษขับออกนอกเซลล์ ไม่สร้างอินโดลต้องการกรดอะมิโนและวิตามิน อุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตอยู่ระหว่าง 30-40 องศาเซลเซียส และช่วงอุณหภูมิที่สามารถเจริญได้อยู่ระหว่าง 6.5-46 องศาเซลเซียส ค่าความเป็นกรด-ด่างที่เหมาะสมต่อการเจริญอยู่ระหว่าง 7.0-7.5 และช่วงที่สามารถเจริญได้อยู่ระหว่าง 4.2-9.3 ส่วนใหญ่เจริญได้ดีในที่ที่มีเกลือ 15 เปอร์เซ็นต์ หรือน้ำดี 40 เปอร์เซ็นต์ ถูกทำลายได้โดยยาปฏิชีวนะ เช่น B-actam, Tetracycline และ Polyene

แหล่งที่พบเชื้อมักพบบริเวณผิวหนัง ผม จมูก คอ บาดแผลต่าง ๆ และเต้านมที่มีการติดเชื้อโรคเต้านมอักเสบ ซึ่งพบบริเวณผิวหนังและบริเวณหัวนม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีบาดแผลเกิดขึ้น หากแม่โคที่มีเชื้อนี้ปะปนอยู่ในฝูงจะเป็นแหล่งสำคัญที่จะทำให้เชื้อแพร่ไปยังโคตัวอื่น ๆ นอกจากนี้เชื้อมักปนเปื้อนอยู่บนมือของผู้รีดนมหรือรีดนมหรือผ้าที่ใช้เช็ดทำความสะอาดเต้านมแม่โคนมที่มีการติดเชื้ออาจไม่แสดงอาการ แต่อาจมีการปล่อยเชื้อออกมากับน้ำนมเป็นระยะๆ การติดเชื้อมักเกิดในเต้านมเดิมซ้ำๆ เพราะเชื้อจะแทรกเข้าไปในเนื้อเยื่อเต้านม และทำให้เกิดเป็นเม็ดเล็กๆ ซึ่งจะมีพังผืดมาล้อมรอบทำให้ยาที่ใช้ในการรักษาโรคเต้านมอักเสบไม่สามารถเข้าไปทำลายเชื้อได้หมด

Streptococcus spp.

Streptococcus spp. จัดอยู่ใน Family *Streptococcaceae* เป็นเชื้อแบคทีเรียแกรมบวก เซลล์มีรูปร่างกลม หรือป้อมต่อกันเป็นสายยาว หรือสายสั้นๆ เจริญได้ทั้งในที่ที่มีและไม่มีอากาศ ในช่วงอุณหภูมิตั้งแต่ 0-50 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตเท่ากับ 37 องศาเซลเซียส สามารถทนต่อความเข้มข้นของเกลือได้ 6.5 เปอร์เซ็นต์ และทนต่อความเข้มข้นของน้ำดีได้ 40 เปอร์เซ็นต์

เชื้อ *Streptococcus spp.* เป็นเชื้อที่พบได้ในลำไส้ของคนและสัตว์ หรืออาจพบในพืชแมลงในดินและน้ำทั่วไป เนื่องมาจากการปนเปื้อนจากสภาวะแวดล้อม เชื้อกลุ่มนี้จะมีปริมาณมากในสภาพแวดล้อมที่สัตว์อยู่ โดยเฉพาะในมูลโค พื้นดิน หรือพื้นคอก สาเหตุเหนี่ยวนำที่ทำให้เกิดโรคจากเชื้อกลุ่มนี้ ได้แก่ สภาพการเลี้ยงโคที่หนาแน่น โดยเฉพาะในสภาพพื้นคอกที่มีการสะสมของมูลโค ทำให้มักพบการติดเชื้อในช่วงฤดูฝนที่มีสภาพคอกชื้นแฉะ และสกปรก (ดวงพร คันธโชติ, 2537)

Streptococcus agalactiae

เชื้อ *Streptococcus agalactiae* จัดอยู่ใน Family *Streptococcaceae* จำพวก Group B *Streptococci* และจัดเป็นพวก Beta-haemolysis คือ สามารถย่อยสลายเม็ดเลือดแดงได้อย่างสมบูรณ์ จะเห็นเป็นลักษณะโซนใสรอบ ๆ โคลนินของเชื้อบนอาหาร Blood agar เซลล์มีรูปร่างกลม หรือรูปไข่เรียงตัวเป็นสายสั้น ๆ หรือบางครั้งจะพบเป็นคู่ย้อมติดสีแกรมบวก สามารถทนต่อความเข้มข้นของเกลือ 6.5 เปอร์เซ็นต์ และสามารถทนต่อความเข้มข้นของน้ำดีได้ถึง 40 เปอร์เซ็นต์

เชื้อนี้เป็นเชื้อสาเหตุที่สำคัญเชื้อหนึ่งของการเกิดโรคเต้านมอักเสบ ซึ่งมีการติดต่อแพร่เชื้อได้ง่าย และรวดเร็ว สามารถติดต่อจากตัวต่อตัวได้ และหากการรักษาความสะอาดในกระบวนการรีดนมไม่ดีพอ เชื้อจะสามารถแพร่กระจายจากเต้านมหนึ่งไปยังเต้านมอื่น ๆ หรือแม่โคตัวอื่นได้ เชื้อชนิดนี้ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และสามารถทำลายให้หมดได้ในกระบวนการพาสเจอร์ไรส์ เชื้อจะตอบสนองต่อการรักษาด้วยยาปฏิชีวนะในระยะให้นม ผลการทดสอบความไวต่อยา Chloramphenicol อยู่ในช่วง 90-100 เปอร์เซ็นต์ และยังตอบสนองต่อยา Penicillin ด้วย

เชื้อชนิดนี้ส่วนใหญ่พบบริเวณเต้านมของแม่โคเท่านั้น อุปกรณ์เครื่องใช้ ตลอดจนพื้นในที่ที่มีการปนเปื้อนอาจเป็นตัวกระจายเชื้อได้ในระยะสั้น ๆ เพราะเชื้อไม่สามารถทนอยู่นอกร่างกายแม่โคได้นาน ภายหลังจากได้รับเชื้อจะมีการเพิ่มจำนวนภายในเต้านม และมีการปล่อยเชื้อออกมากับน้ำนมตลอดเวลา โดยที่โคจะยังไม่มีการแสดงอาการของโรคเต้านมอักเสบที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า (คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537)

Escherichia coli

Escherichia coli จัดอยู่ใน Family Enterobacteriaceae เป็นแบคทีเรียแกรมลบ รูปร่างเป็นท่อนสั้น อาศัยอยู่ในลำไส้ของคนและสัตว์เลื้อยคู้ จึงสามารถพบเชื้อนี้ได้บ่อยในอุจจาระของคนและสัตว์ ดังนั้นเชื้อนี้จึงถูกจัดเป็นดัชนีบ่งชี้ถึงการปนเปื้อนของอุจจาระในน้ำและอาหาร

เชื้อ *E. coli* สามารถทำให้เกิดโรคเต้านมอักเสบแบบแสดงอาการได้ (Clinical mastitis) และเต้านมที่พบการติดเชื้อนี้ส่วนใหญ่แล้วจะไม่น่าก่อให้เกิดโรคเต้านมอักเสบเรื้อรัง (Chronic mastitis) ต่อมาในภายหลังความสำคัญของการแก้ปัญหาจากการติดเชื้อ *E. coli* คือ การทำให้สิ่งแวดล้อมบริเวณที่อยู่ของแม่โคแห้งสะอาดน้ำที่ใช้ในคอกต้องสะอาด การให้ความสำคัญต่อกระบวนการรีดนมที่ถูกต้อง การใช้อาหารหมักหลังรีด แต่การใช้อาหารสดเต้านมในแม่โคนมทุกตัวในระยะพักรีดนมไม่ได้ช่วยกำจัดเชื้อ *E. coli* ออกไปจากฝูง (สุณีรัตน์ เอี่ยมละมัย, 2544)

Coliforms

Coliforms เป็นกลุ่มเชื้อที่พบในสิ่งแวดล้อม (Environmental microorganism) มีรูปร่างเป็นท่อนสั้น ติดสีแกรมลบ ไม่สร้างสปอร์ เติบโตได้ดีในสภาพที่มีอากาศและไม่มีอากาศ สามารถหมักย่อยน้ำตาลแลคโตสได้ที่อุณหภูมิ 35 องศาเซลเซียสเป็นเวลา 24-48 ชั่วโมง โดยสร้างกรดและแก๊สออกมาประกอบด้วย 4 จีนัส (Genus) ซึ่งอยู่ในตระกูล Enterobacteriaceae ได้แก่ *Citrobacter*, *Enterobacter*, *Escherichia* และ *Klebsiella*

Coliforms พบในอุจจาระ น้ำที่ไม่สะอาด ดิน วัสดุรองนอน โดยการติดเชื้อมักพบในช่วงระยะพักรีดนม และช่วงหลังคลอดใหม่ ดังนั้นหากแม่โคนมอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สกปรกจะมีโอกาสในการติดเชื้อได้สูง การติดเชื้อแบบแสดงอาการจะพบได้ตลอดระยะการรีดนม โดยทั่วไปจะไม่ทำให้เกิดปัญหารุนแรง แต่บางรายอาจพัฒนาเป็นแบบเฉียบพลัน โดยแม่โคนมมีอาการไข้ ไม่กินอาหาร ผลผลิตน้ำนมลดลง เต้านมร้อนบวมแดงมีอาการเจ็บเมื่อสัมผัส น้ำนมเปลี่ยนเป็นสีเหลืองใสปนก้อนตะกอน เนื่องจากเชื้อกลุ่มนี้จะสร้าง Endotoxin ได้จากผนังเซลล์สารพิษนี้จะทำให้แม่โคนมมีอาการไข้สูง เต้านมบวม ร้อนแดงและอักเสบรุนแรง เนื่องจากการก่อโรควิเศษ ทำให้แม่โคอาจตายได้หากไม่พบอาการผิดปกติและแก้ไขอย่างทันท่วงที (สุมณฑา วัฒนสินธุ์, 2545)

1.2 การติดเชื้อและการเข้าทำลาย

เชื้อแบคทีเรียสามารถอาศัยอยู่ภายในเต้านม โดยอาศัยความสามารถในการยึดเกาะของแบคทีเรียต่อเยื่อภายในเต้านม โดยเฉพาะในช่วงของการให้นมสิ่งต่าง ๆ จะถูกล้างออกมาเป็นระยะ ๆ ทุกครั้งที่มีการรีดนม

ในระยะแรกแบคทีเรียจะยึดเกาะบริเวณเยื่อของท่อน้ำนมใหญ่ และแย่งรับน้ำนมซึ่งจะทำความเสียหายให้กับเนื้อเยื่อเพียงบางส่วน หลังจากนั้นแบคทีเรียจะแพร่กระจายเข้าไปในท่อเล็ก ๆ

และถุงสร้างน้ำนมที่อยู่ทางด้านล่างของเต้านม โดยการแบ่งตัวหรือการไหลของน้ำนม ขณะแม่โคเคลื่อนไหวแบคทีเรียจะสร้างสารพิษ และสารระคายเคืองต่างๆ ทำให้เซลล์กลั่นสร้างน้ำนมบวม และตาย เซลล์เม็ดเลือดขาวจะทำหน้าที่โดยการเขมือบกินแบคทีเรีย (Phagocytosis) และมีการหลั่งของสารต่างๆ ซึ่งมีผลทำให้ผนังหลอดเลือดอ่อนแอ เพิ่มการซึมผ่านของพลาสมาเพิ่มการยึดเกาะของเซลล์เม็ดเลือดขาวชนิดมีนิวเคลียสหลายรูปร่างต่อผนังหลอดเลือด และดึงดูด PMN ให้มายังบริเวณที่มีการติดเชื้อเพิ่มมากขึ้น (สฤณีรัตน์ เอี่ยมละมัย, 2542)

1.3 อาการของโรคเต้านมอักเสบ

โรคเต้านมอักเสบสามารถจำแนกอาการออกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1.3.1 เต้านมอักเสบแบบไม่แสดงอาการ (Sub-clinical mastitis) เป็นการอักเสบของเต้านมในระยะเริ่มต้น แต่ยังไม่ถึงขั้นแสดงอาการอักเสบออกมา โคจะไม่แสดงอาการเจ็บป่วยใด ๆ ให้เห็นทั้งอาการผิดปกติที่เต้านม น้ำนม และที่ร่างกาย จัดเป็นการอักเสบแบบที่พบมากหรือพบได้บ่อย และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คุณภาพน้ำนมเสื่อม เนื่องจากปริมาณเชื้อแบคทีเรียและเม็ดเลือดขาวในน้ำนมสูง

1.3.2 เต้านมอักเสบแบบแสดงอาการ (Clinical mastitis) เป็นการอักเสบโคแสดงอาการออกมาให้เห็น อาการที่มักพบได้แก่ เต้านมร้อน บวม แดง แม่โคแสดงความเจ็บปวดเมื่อถูกจับคลำเต้านม น้ำนมมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทำให้สีน้ำนมผิดปกติเช่น เป็นสีเหลือง หรือมีเลือดปนออกมากับน้ำนม น้ำนมเป็นก้อน ลิ่ม ปริมาณน้ำนมที่ได้ลดลง รวมถึงโคอาจแสดงอาการป่วยทางร่างกายให้เห็นด้วยเช่น มีไข้สูง ไม่กินอาหาร ซึม ล้มลงนอน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชนิดของแบคทีเรีย ปริมาณของเชื้อ และตัวแม่โค โรคเต้านมอักเสบแบบแสดงอาการสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1.3.2.1 โรคเต้านมอักเสบชนิดรุนแรง (Peracute mastitis) แม่โคนมจะแสดงอาการป่วยร่วมด้วย เช่น มีไข้เบื่ออาหาร หายใจหอบ ท้องเสีย เต้านมบวม ร้อนแดง แม่โคแสดงอาการเจ็บปวดเมื่อสัมผัส น้ำนมเปลี่ยนเป็นใส หรือร่วนเหลือง มีเลือดหรือหนอง และไฟบรินปนส่วนมากมักเป็นในแม่โคระยะหลังคลอดใหม่ เชื้อที่พบว่าเป็นสาเหตุได้แก่ *Escherichia coli* และ *Clostridium perfringens*

1.3.2.2 โรคเต้านมอักเสบชนิดไม่รุนแรง (Subacute mastitis) แม่โคนมสามารถกินอาหารได้ตามปกติ อาจพบมีไข้เล็กน้อย เต้านมบวมแข็งแดง แต่อาการเจ็บปวดไม่รุนแรงเท่าแบบแรก น้ำนมมีลักษณะใส หรือข้นขึ้น มีสีเข้มขึ้น มีตะกอนปะปน เชื้อที่มักพบว่าเป็นสาเหตุได้แก่ *Staphylococcus spp.* และ *Klebsiella spp.*

1.3.2.3 โรคเต้านมอักเสบชนิดเรื้อรัง (Chronic mastitis) โรคเต้านมอักเสบชนิดนี้พบการเปลี่ยนแปลงของเต้านมได้น้อย หรืออาจพบเพียงลักษณะของน้ำนมเปลี่ยนแปลง น้ำนมขาวขุ่น หรือเหลือง มีตะกอนปะปน มักพบลักษณะเป็นๆ หายๆ เมื่อคลำดูพบก้อนแข็งอยู่ภายในเต้านม เชื่อที่พบว่าเป็นสาเหตุ เช่น *Staphylococcus spp.* , *Staphylococcus aureus* และ *Pseudomonas pseudomallei* (นิมิต ลีสิริกุล, 2540)

1.4 การตรวจวินิจฉัยโรคเต้านมอักเสบ

เต้านมอักเสบสามารถตรวจสอบได้หลายวิธีการ ได้แก่

1.4.1 การสอบถามข้อมูล ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ หรือสิ่งแวดล้อม อาจทำให้ทราบถึงสาเหตุของการเกิดโรคเต้านมอักเสบในเบื้องต้นได้ เช่น อายุของแม่โค ช่วงของการให้นม การกระทบกระเทือนของเต้านม

1.4.2 การคลำเต้านม แม่โคที่เป็นโรคเต้านมอักเสบแบบแสดงอาการ จะมีลักษณะเต้านมเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป ถ้าเป็นชนิดรุนแรงเต้านมจะบวม ร้อน แดง แข็ง และเจ็บปวดมาก โดยแม่โคจะแสดงอาการป่วยร่วมด้วย ส่วนใหญ่เกิดจากเชื้อ Coliforms หรือ *Pseudomonas aeruginosa* ถ้าเป็นชนิดไม่รุนแรง หรือเรื้อรังจะต้องตรวจคลำเต้านมภายหลังการรีดนมว่ามีก้อนแข็งอยู่ในเต้านมหรือไม่

1.4.3 การตรวจลักษณะของน้ำนมก่อนรีดนมด้วยถ้วยตรวจน้ำนม (Strip cup) เป็นวิธีการตรวจสอบความผิดปกติของน้ำนมก่อนการรีดนมทุกครั้ง โดยใช้ถ้วยรองรีดนมขนาดเล็ก มีตะแกรงตาถี่มาก หรือใช้ผ้าดำสำหรับรับน้ำนมที่รีดออกจากเต้านมแต่ละเต้าประมาณ 2-3 ครั้ง หากน้ำนมมีลักษณะผิดปกติ เช่น เป็นเม็ด เป็นก้อน หรือเป็นเส้น สันนิษฐานได้ว่าเกิดอาการเต้านมอักเสบขึ้นรุนแรง

1.4.4 การตรวจนับปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนม เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการตรวจโรคเต้านมอักเสบแบบไม่แสดงอาการ เมื่อเต้านมเกิดการอักเสบ ปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนมจะเพิ่มมากขึ้นเพื่อทำลายเชื้อจุลินทรีย์ หากน้ำนมมีปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวมากกว่า 500, 000 เซลล์/มิลลิลิตร แสดงว่าเต้านมนั้นเกิดการอักเสบการตรวจเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนมสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1.4.4.1 การตรวจสอบด้วยน้ำยา California Mastitis Test (CMT) เป็นวิธีที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเกษตรกรสามารถปฏิบัติได้เองและอ่านผลได้อย่างรวดเร็ว หลักการของวิธีนี้ คือ การประเมินจำนวนเซลล์โซมาติกในน้ำนม ด้วยการเติมสารลดแรงตึงผิว (Alkyl arylsulfonate) ซึ่งจะทำให้เซลล์โซมาติกแตก โยของ DNA คลายตัวและประสานกันทำให้เกิดลักษณะเป็นวุ้น โดยลักษณะคล้ายวุ้นข้นเหนียวจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวมากขึ้น

1.4.4.2 การตรวจนับด้วยกล้องจุลทรรศน์ วิธีกรณี้ใช้ตัวอย่างน้ำนมที่ ต้องการตรวจประมาณ 0.1 มิลลิลิตร บ้ายบนสไลด์ให้ได้ขนาด 1 ตารางเซนติเมตร แล้วย้อมด้วย Carbon thionine จากนั้นนับปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวซึ่งย้อมติดสีด้วยกล้องจุลทรรศน์กำลังขยาย 1,000 เท่า จำนวน 30 ฟิลด์ แล้วคำนวณหาค่าปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนม

1.4.4.3 การตรวจนับด้วยเครื่อง Fossomatic cell counter เป็น วิธีกรณี้ที่ดีที่สุดในการตรวจนับปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนม โดยเครื่องดังกล่าวสามารถตรวจนับ เซลล์เม็ดเลือดขาว โดยไม่นับเอาฝุ่นละอองที่เจือปนไปด้วย และในเวลา 1 ชั่วโมงสามารถตรวจน้ำนม ได้ 300-400 ตัวอย่าง แต่มีข้อควรระวังในการเก็บตัวอย่างน้ำนมเพื่อนำไปตรวจ โดยต้องเก็บตัวอย่าง ก่อนการรีดนมตามปกติ เนื่องจากขณะรีดนมปริมาณเซลล์เม็ดเลือดขาวในน้ำนมจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็น เวลาหลายชั่วโมง

1.4.4.4 การตรวจการนำกระแสไฟฟ้าของน้ำนม เมื่อมีการอักเสบของ เต้านม จะเกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของน้ำนม โดยน้ำตาลแลคโตสจากน้ำนมจะไหลเข้าสู่ กระแสโลหิต และเกลือแร่จากกระแสโลหิตจะไหลออกมาสู่น้ำนม เป็นผลให้น้ำมนำกระแสไฟฟ้าได้ดี ขึ้น จากหลักการนี้ทำให้สามารถตรวจหาโรคเต้านมอักเสบได้โดยใช้เครื่องมือตรวจการนำไฟฟ้าของ น้ำนมจากทั้ง 4 เต้า

1.4.4.5 การตรวจวัดค่าความเป็นกรด-ด่างของน้ำนม น้ำนมปกติมีค่า ความเป็นกรด-ด่างอยู่ระหว่าง 6.5-6.9 หรือประมาณ 6.8 โดยน้ำนมจากแม่โคนมที่เป็นโรคเต้านม อักเสบจะมีฤทธิ์เป็นด่าง การตรวจสอบค่าความเป็นกรด-ด่าง สามารถทำได้หลายวิธีเช่น วิธีกรณี้ไตเต รทเพื่อหาปริมาณกรดแลคติกในน้ำนมด้วยต่างโซเดียมไฮดรอกไซด์ 0.1 N (Sodium hydroxide: NaOH) หรือการตรวจด้วยเครื่องวัดค่าความเป็นกรดด่าง (ชวนิศนดากร วรวรรณ, 2530)

1.5 การควบคุมและป้องกันโรคเต้านมอักเสบ

โรคเต้านมอักเสบส่วนใหญ่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย จึงต้องพิจารณาถึงปัจจัย ตลอดจน สาเหตุเหนี่ยวนำต่าง ๆ ที่อาจเกี่ยวข้อง ดังนี้

1.5.1 การดูแลความสะอาดของโรงเรือนและอุปกรณ์

โรงเรือนที่แม่โคอยู่โดยเฉพาะบริเวณที่นอนควรสะอาดและแห้งตลอดเวลา เพื่อป้องกันไม่ให้เต้านมสกปรก สำหรับโรงรีดนมควรออกแบบให้มีการทำความสะอาดได้ง่ายมีการ ระบายอากาศที่ดี เพื่อไม่ให้คอกชื้นแฉะ เป็นที่สะสมของเชื้อโรค อุปกรณ์ที่ใช้ในโรงเรือนและเครื่องรีด นมควรได้รับการทำความสะอาดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อโรคที่มีประสิทธิภาพทุกครั้งหลังการใช้

1.5.2 การดูแลความสะอาดของเต้านม

ในกรณีที่ร่างกายของแม่โคนมไม่สกปรกมากการอาบน้ำแม่โคนมก่อนรีดนมอาจไม่จำเป็นก็ได้เพราะการใช้น้ำฉีดอาบตัวแม่โคนมจะทำให้สิ่งสกปรกต่างๆบนตัวโคไหลย้อนลงมา รวมกันบริเวณด้านล่างของลำตัวโดยเฉพาะบริเวณเต้านมการใช้ผ้าสะอาดชุบน้ำยาฆ่าเชื้อเช่นคลอรีน (ความเข้มข้น 200 พีพีเอ็ม) เช็ดบริเวณเต้านมให้สะอาดก็จะสามารถช่วยลดปัญหาลงได้ในกรณีที่จำเป็นต้องอาบน้ำให้แม่โคเนื่องจากบริเวณเต้านมสกปรกมากหรือมีสภาพอากาศร้อนจัดควรมีบริเวณสำหรับพักแม่โคหลังอาบน้ำเพื่อให้เต้านมแห้งก่อนเข้าสู่กระบวนการรีดนม (สมพร พนวิเศษศิริกุล และพงศ์พัฒน์ ชัตพันธ์, 2544)

1.6 ผลกระทบจากโรคเต้านมอักเสบ

การเกิดโรคเต้านมอักเสบของแม่โคนมในฟาร์มส่งผลกระทบต่อทั้งตัวสัตว์ความสูญเสียทางเศรษฐกิจของเกษตรกรตลอดจนผลกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภคดังนี้

1. ทำให้คุณภาพและปริมาณของน้ำนมลดลง
2. ทำให้สุขภาพของแม่โคอ่อนแอทรุดโทรมและมีผลกระทบต่อภาวะโภชนาการ และประสิทธิภาพการสืบพันธุ์ของแม่โคนม
3. ทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาเพิ่มขึ้น
4. ทำให้รายได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบลดลง
5. เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคและก่อให้เกิดความเสียหายต่ออุตสาหกรรมการแปรรูปน้ำนมที่ต้องใช้จุลินทรีย์หากมีสารปฏิชีวนะที่ใช้ในการรักษาตกค้างและปนเปื้อนอยู่ในน้ำนม (นิमित ลีสิริกุล, 2540)

1.7 การรักษา

การรักษาเต้านมอักเสบจะต้องใช้หลายวิธีร่วมกัน จึงจะประสบผลสำเร็จ ได้แก่

1. รีดน้ำนมจากเต้านมที่อักเสบทิ้ง โดยรีดบ่อยๆเพื่อลดจำนวนเชื้อในเต้านมลง
2. จุ่มหัวนมด้วยน้ำยาไอโอดีนหลังรีดนมเสร็จแล้วทุกครั้ง
3. การให้ยาปฏิชีวนะสอดเต้านม ทั้งยาสอดเต้าสำหรับโคกำลังรีดและสำหรับโคหยุดพักการรีด
4. การฉีดยาปฏิชีวนะเข้ากล้ามเนื้อหรือเส้นเลือด ในกรณีที่มีการอักเสบเกิดขึ้นอย่างรุนแรงเพื่อการรักษา ที่ได้ผลดีและเร็วยิ่งขึ้น
5. การฉีดยาหรือทายาลดการอักเสบ ในกรณีที่แม่โคเจ็บปวดที่เต้านม ยาที่ใช้มักเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (NSAIDs) หรือครีมลดการอักเสบ ทา นวด คลึงที่เต้านม

6. การฉีดฮอร์โมนออกซีโทซิน (Oxytocin) เข้าเส้นเลือดดำขนาด 10-20 ยูนิต แล้วรีดน้ำนมออก เพื่อให้ แม่โคปล่อยน้ำนมออกให้หมด เป็นการชะล้างเชื้อโรคตามท่อน้ำนม หรือ กระเปาะสร้างน้ำนม และช่วยให้ยาสอด เต้าเข้าไปถึงท่อน้ำนมได้ง่าย

7. การลดอาหารชั้นลงเพื่อให้ปริมาณน้ำนมลดลง รูหัวนมจะปิดสนิท เป็นการ ป้องกันเชื้อชุดใหม่เข้าสู่เต้า นม นอกจากนี้ยังทำให้ปริมาณ Lactoferrin และปริมาณเม็ดเลือดขาวต่อ ปริมาณน้ำนมสูงขึ้นจนสามารถทำลาย เชื้อโรคได้ดีขึ้น

1.8 การควบคุมและป้องกันโรค

การป้องกันเต้านมอักเสบจะเน้นการป้องกันมิให้จุลินทรีย์เข้าสู่หัวนมได้ซึ่งสามารถ ดำเนินการควบคุม

1. การควบคุมขณะรีดนม ได้แก่ การควบคุมดูแลเครื่องรีดนมให้สะอาดอยู่เสมอ โดยเฉพาะหัวรีดนม(Teat cups) การล้างมือผู้รีดนมให้สะอาดก่อนทำการรีดนม การเช็ดล้างเต้านม และหัวนมก่อนทำการรีด

2. การควบคุมระหว่างมือรีดนม โดยการดูแลสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวโค เช่น พื้นคอก สิ่งปูรองนอนให้ สะอาดและแห้งอยู่เสมอ และควรจุ่มหัวนมหลังรีดนมด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ เช่น น้ำยา คลอเฮกซีดีน 0.5% หรือน้ำยาโซเดียมไฮโปคลอไรท์ (คลอรีน 4%) จะสามารถลดการเกิดโรคเต้านม อักเสบได้ถึง 50%

3. การควบคุมในช่วงพักรีดนม (Dry period) ควรมีการใส่ยาสอดเต้านมชนิดยาด ราช (Dry) ให้แม่โคก่อนเข้าสู่ระยะพักการรีดนม

4. การควบคุมแม่โคทดแทน ก่อนนำแม่โคสาวหรือโคนางจากแหล่งอื่นๆเข้ามาใน ฟาร์ม ต้องตรวจให้แน่ใจว่าโคเหล่านี้ปลอดจากเชื้อ เพื่อป้องกันการแพร่เชื้อโรคเต้านมอักเสบจากโค เหล่านี้ในฟาร์ม

5. การควบคุมจำนวนเซลล์ในน้ำนมรวมของฟาร์ม ควรเก็บตัวอย่างน้ำนมรวมของ ฟาร์มเพื่อตรวจนับจำนวนเซลล์ในน้ำนมรวมทุกๆเดือน ค่าเฉลี่ยของ BMCC ในระยะเวลาทุก 3 เดือน จะบอกได้ถึงแนวโน้มของจำนวนเซลล์ในน้ำนมของฝูงโคเป็นอย่างไร ถ้าค่า BMCC สูงแสดงว่าในฟาร์ม มีปัญหาเต้านมอักเสบมากขึ้น (ค่ามาตรฐานของ BMCC ที่ยอมรับได้ไม่ควรเกิน 500,000 เซลล์ต่อ น้ำนม 1 มิลลิลิตร)

6. การตรวจโครีดนมทุกตัวด้วยน้ำยาซีเอ็มที อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง หากโคตัว ใดให้ผลว่าเกิดการอักเสบของเต้านมแบบไม่แสดงอาการ ให้ทำการรักษาทันทีซึ่งการรักษาจะได้ผลดี เนื่องจากเนื้อเยื่อของเต้านมยังไม่เสียหายมากและจะทำให้ค่า BMCC ลดลงด้วย (สมชาย จันทร์ผ่อง แสง, 2540)

1.9 เทคนิคในการรีดนม

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลกระทบต่อ การเกิดโรคเต้านมอักเสบคือเทคนิคในการรีดนมซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ควรรีดยึดถือเป็นแนวปฏิบัติทุกครั้งในการรีดนม

1. ก่อนการรีดนมทุกครั้งควรรีดนมต้นทิ้งเสียก่อนและตรวจสอบเบื้องต้นโดยใช้ถ้วยทดสอบน้ำนมและน้ำยา CMT
2. กรณีรีดนมด้วยมือควรทำความสะอาดมือด้วยสบู่และน้ำยาฆ่าเชื้อเซ็ดมือให้แห้งสนิททุกครั้งก่อนรีดนม
3. กรณีรีดนมด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ควรมีการตรวจสอบอย่างละเอียด เช่น ความดันสุญญากาศของหัวรีดขึ้นส่วนที่เป็นยางในส่วนประกอบต่างๆของเครื่องอยู่ในสภาพปกติและตั้งจังหวะการรีดที่ถูกต้อง
4. รีดนมแม่โคที่เป็นโรคเต้านมอักเสบเป็นตัวสุดท้าย
5. หลังการรีดนมเสร็จทุกครั้งควรจุ่มหัวนม (Post-dipping) ด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อที่มีประสิทธิภาพและไม่ทำอันตรายต่อหัวนมขณะที่การใช้วิธีพ่นอาจทำให้น้ำยาฆ่าเชื้อกระจายไม่ทั่วถึงสำหรับบางฟาร์มที่มีปัญหาของโรคดังกล่าวมากการจุ่มหัวนมก่อนรีด (Pre-dipping) จะช่วยลดปัญหาได้เช่นกันนอกจากนี้แม่โคที่พบปัญหาบ่อยๆโดยเฉพาะหลังคลอดใหม่พบว่าการใช้ยาปฏิชีวนะสอดเต้านมในช่วงพักรีดนม (Dry cow treatment) จะช่วยลดปัญหาการเกิดเต้านมอักเสบหลังคลอดได้ในระดับหนึ่ง (สุชาติ และคณะ, 2551)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิรินทร์พร สินธุวณิช และคณะ. (2554) การศึกษาปัจจัยเสี่ยงด้านการรีดนมและการจัดการฟาร์ม ที่เกี่ยวข้องกับการมีจำนวนเซลล์โซมาติกสูงของนมในถังรวมนมของ ฟาร์มโคนมของสหกรณ์โคนมท่าม่วง โดยกำหนดให้ฟาร์มที่มีประวัติค่าเฉลี่ยเรขาคณิตของจำนวนเซลล์โซมาติกของถังรวมนมของฟาร์ม ในระยะ 3 เดือนก่อนการศึกษา มากกว่าหรือเท่ากับ 250,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร แสดงถึงปัญหาเต้านมอักเสบภายในฟาร์ม ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสังเกตขั้นตอนการรีดนมจากฟาร์มทั้งหมด 40 ฟาร์ม โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 20 ฟาร์ม โดยกลุ่มที่ 1 มี ค่าเฉลี่ยของจำนวนเซลล์โซมาติกของถังรวมนมของฟาร์มน้อยกว่า 250,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร และกลุ่มที่ 2 มีค่าเฉลี่ยของจำนวนเซลล์ โซมาติกของถังรวมนมของฟาร์มมากกว่าหรือเท่ากับ 250,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มทั้งสองในแง่ของจำนวนโคทั้งหมดและผลผลิตน้ำนมเฉลี่ยต่อตัว ($p < 0.05$) และจากการคำนวณอัตราส่วนออก (odds ratio) ชี้ให้เห็นว่า การ

อาบน้ำโคลก่อนรีด การใช้ยา CMT ตรวจสอบความผิดปกติของน้ำนมก่อนรีด การเลื่อนหลุดของหัวรีด ระหว่างการรีดนม แรงดันของ เครื่องรีดนมที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งยางไลเนอร์ที่เสื่อมสภาพ เป็นปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อการมีจำนวนเซลล์โซมาติกสูงในถังรวมนม รวมทั้งสุข ศาสตร์ของขั้นตอนการรีดนมที่ไม่ ถูกต้องเป็นสาเหตุของปัญหาเต้านมอักเสบและทำให้จำนวนเซลล์โซมาติกของถังรวมนมของฟาร์มสูง

บทที่ 4

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ฟาร์มที่ใช้ศึกษา

คัดเลือกฟาร์มของสมาชิกผู้เลี้ยงโคนมซึ่งเป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรศรีคิ้ว จำกัด จำนวน 30 ฟาร์ม จากข้อมูลองค์ประกอบน้ำนมดิบ โดยใช้ค่าเฉลี่ยจำนวนเซลล์โซมาติกของแต่ละฟาร์ม 3 เดือน เดือนละ 2 ครั้ง แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 15 ฟาร์ม โดยกลุ่มที่ 1 มีค่าเฉลี่ยของเซลล์โซมาติกน้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร และกลุ่มที่ 2 มีค่าเฉลี่ยของเซลล์โซมาติกมากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

2. การเก็บข้อมูล

สัมภาษณ์สมาชิกผู้เลี้ยงโคนมโดยใช้แบบสอบถามและการสังเกตขั้นตอนการทำงานภายในฟาร์มของสมาชิกผู้เลี้ยงโคนมที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรศรีคิ้ว จำกัด จังหวัดนครราชสีมา ทั้งสิ้น 30 ฟาร์ม คิดเป็น 34.20 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสหกรณ์การเกษตรศรีคิ้ว โดยจัดเก็บข้อมูลรายฟาร์มของสมาชิก ในด้านข้อมูลพื้นฐานทั่วไปในฟาร์ม การจัดการการรีดนม การจัดการอุปกรณ์การรีดนม การทำความสะอาดอุปกรณ์เครื่องใช้ภายในฟาร์ม ประวัติสุขภาพโค และทดสอบการทำงานของเครื่องรีดนม ซึ่งประกอบด้วยแรงดันสุญญากาศของเครื่องรีดนม และอัตราส่วนจังหวะดูดต่อจังหวะพัก บันทึกข้อมูลจากการสอบถามสมาชิกและบันทึกข้อมูลตามสภาพที่พบจริง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยจำนวนโคทั้งหมด จำนวนโครีดนม ปริมาณน้ำนมทั้งหมด และปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัวระหว่างสองกลุ่มโดยวิเคราะห์ T- test independent ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงข้อมูลจากแบบสอบถามด้านความแตกต่าง หรือความสัมพันธ์ของลักษณะต่าง ๆ ระหว่างสองกลุ่มโดยการ คำนวณอัตราส่วนออก (odds ratio) โดยใช้โปรแกรม Mantel-Haenszel

บทที่ 5

ผลการดำเนินการวิจัย

จำนวนเซลล์โซมาติกเฉลี่ยของฟาร์มทั้ง 2 กลุ่ม มีค่าเท่ากับ 298,711 และ 670,778 เซลล์ต่อ มิลลิลิตร ตามลำดับ จากการศึกษาพบว่าทั้ง 2 กลุ่ม มีจำนวนโคทั้งหมด จำนวนโครีดนมและ ปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัวแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่พบว่าปริมาณน้ำนมของทั้งสอง กลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยฟาร์มในกลุ่มที่มี Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อ มิลลิลิตร เป็นฟาร์มที่มีทั้งจำนวนโคทั้งหมดและปริมาณน้ำมน้อยกว่า (ตารางที่ 1) ด้านสุขภาพโค พบว่า ข้อมูลเบื้องต้นด้านสุขภาพโคนมนั้นไม่ต่างกันทางสถิติในฟาร์มทั้งสองกลุ่ม แต่สังเกตได้ว่าในฟาร์มที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่ม Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร (กลุ่มที่ 2) นั้นมีปัญหาหัวนมรั่วและเต้านมเป็นแผล คิดเป็นร้อยละ 14 และร้อยละ 7 ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่ากลุ่ม Somatic cell count น้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร (กลุ่มที่ 1) แต่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 2) ด้านการควบคุมและป้องกันโรคเต้านมอักเสบในฟาร์มของทั้งสอง กลุ่มพบความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 3) โดยพบว่าฟาร์มโคนมที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ใช้แอลกอฮอล์เช็ดปลายหัวนมก่อนสอดยาแห้งนมคิดเป็นร้อยละ 74 และ 67 ตามลำดับ แต่พบความแตกต่างของลักษณะขั้นตอนการรีดนมระหว่างฟาร์มที่อยู่ต่างกลุ่มกัน ได้แก่ การอาบน้ำโคก่อนรีด การใช้น้ำยา CMT การตรวจความผิดปกติของน้ำนมก่อนรีดนมทุกวัน และการพบการเลื่อนหลุดของหัวรีดระหว่างการรีดนม โดยพบว่าฟาร์มในกลุ่มที่ 2 (Somatic cell count > 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร) ที่มีความเสี่ยงที่จำนวนเซลล์โซมาติกของนมจะเพิ่มขึ้นมากกว่าฟาร์มในกลุ่มที่ 1 (Somatic cell count < 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร) ในด้านการอาบน้ำโคก่อนรีด การใช้น้ำยา CMT ตรวจความผิดปกติของน้ำนมก่อนรีดนมทุกวัน และการพบหัวรีดเลื่อนหลุดระหว่างการรีดนม คิดเป็น 0.10, 0.60 และ 0.06 เท่า ตามลำดับ (ตารางที่ 4) นอกจากนี้ยังพบอีกว่าแรงดันของเครื่องรีดนมที่ไม่เหมาะสม และยางไลเนอร์ที่เสื่อมสภาพเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระดับ Somatic cell count ของฟาร์ม (ตารางที่ 5) กล่าวคือ การพบยางไลเนอร์เสื่อมสภาพและแรงดันของเครื่องรีดนมไม่เหมาะสมเป็นปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้จำนวนเซลล์โซมาติกของนมสูงขึ้นในฟาร์มกลุ่มที่ 2 มากกว่าในฟาร์มกลุ่มที่ 1 คิดเป็น 0.05 และ 0.06 เท่า ตามลำดับ

ตารางที่ 1 จำนวนโคทั้งหมด จำนวนโครีดนม ปริมาณน้ำนมทั้งหมด และปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัว

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1 ¹	กลุ่มที่ 2 ²
จำนวนโคทั้งหมด	36.80±27.69	27.67±13.76
จำนวนโครีดนม	15.27±10.32	11.73±5.54
ปริมาณน้ำนม	203.27±143.09 ^a	109.33±57.47 ^b
ปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัว	13.67±3.15	10.27±2.55

¹ กลุ่มที่ 1 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count น้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

² กลุ่มที่ 2 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

^{a,b} อักษรยกขึ้น (super script) ค่าเฉลี่ยในแถวเดียวกันแสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$)

ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านสุขภาพโค

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1 ¹	กลุ่มที่ 2 ²
	% จำนวนฟาร์ม	% จำนวนฟาร์ม
อาการป่วยก่อนหน้า 3 เดือน	27 (4/15)	20 (3/15)
มีประวัติเป็นโรคเต้านมอักเสบในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา	60 (9/15)	40 (6/15)
มีปัญหาการค้ำหลังคลอด	14 (2/15)	0 (0/15)
มีปัญหาตลูกอักเสบหลังคลอด	27 (4/15)	0 (0/15)
ห้วนมรั่ว	7 (1/15)	14 (2/15)
เต้านมเป็นแผล	0 (0/15)	7 (1/15)

¹ กลุ่มที่ 1 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count น้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

² กลุ่มที่ 2 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

ตารางที่ 3 การควบคุมและป้องกันโรคเต้านมอักเสบ

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1 ¹	กลุ่มที่ 2 ²
	% จำนวนฟาร์ม	% จำนวนฟาร์ม
มีโคป่วยเป็นเต้านมอักเสบเดือนที่ผ่านมา	34 (5/15)	47 (7/15)
ผู้เลี้ยงผ่านการอบรมการป้องกันโรคเต้านมอักเสบ	100 (15/15)	100 (15/15)
คัดทิ้งโคเต้านมอักเสบปีที่ผ่านมา	74 (11/15)	80 (12/15)
ใช้แอลกอฮอล์เช็ดปลายหัวนมก่อนสอดยาแห้งนม	74 (11/15)	67(10/15)
สอดยาแห้งนมโคทุกตัวเมื่อหยุดรีดนม	54 (8/15)	54 (8/15)

¹ กลุ่มที่ 1 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count น้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

² กลุ่มที่ 2 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

ตารางที่ 4 ลักษณะทั่วไปของขั้นตอนการรีดนม

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1 ¹	กลุ่มที่ 2 ²	OR ³	95%CI
	% จำนวนฟาร์ม	% จำนวนฟาร์ม		
อาบน้ำโคก่อนรีดนม*	87 (13/15)	40 (6/15)	0.10	(0.02, 0.63)
จัดลำดับแม่โคเพื่อรีดนม	80 (12/15)	80 (12/15)		
ล้างเต้านมด้วยน้ำสะอาดผสมน้ำยาฆ่าเชื้อ	87 (13/15)	87 (13/15)		
ใช้ผ้า 1 ผืน /ตัว	80 (12/15)	60 (9/15)	0.60	(0.01, 0.60)
ใช้ CMT ตรวจน้มนมก่อนรีดทุกวัน*	94 (14/15)	47 (7/15)		
รีดนมภายใน 1 นาทีหลังเตรียมเต้า	100 (15/15)	100 (15/15)		
พบการเลื่อนหลุดของถ้วยรีดนม*	14 (2/15)	67(10/15)	0.06	(0.01, 0.34)
รีดมือตามหลังจากปลดเครื่อง	60 (9/15)	87 (13/15)		
จุ่มเต้านมด้วยน้ำยาจุ่มเต้าหลังรีดเสร็จ	100 (15/15)	100 (15/15)		
ให้โคยืนหลังรีดเสร็จอย่างน้อย 30 นาที	80 (12/15)	80 (12/15)		
เปลี่ยนคนรีดนมมากกว่า 1 คนต่อเดือน	14 (2/15)	27 (4/15)		

¹ กลุ่มที่ 1 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count น้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

² กลุ่มที่ 2 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

³ odds ratio *แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<0.05)

ตารางที่ 5 เครื่องรีดนมและอุปกรณ์รีดนม

ลักษณะ	กลุ่มที่ 1 ¹	กลุ่มที่ 2 ²	OR ³	95%CI
	% จำนวนฟาร์ม	% จำนวนฟาร์ม		
ตรวจสอบการทำงานของเครื่องรีดนม	100 (15/15)	80 (12/15)	0.05	(0.01, 0.47)
ยางไลเนอร์เสื่อมสภาพ*	7 (1/15)	60 (9/15)		
มีคราบนมติดอุปกรณ์รีดนม	20 (3/15)	30 (5/15)	0.06	(0.01, 0.60)
แรงดันเครื่องรีดไม่เหมาะสม*	7 (1/15)	54 (8/15)		
จังหวะของเครื่องรีดไม่เหมาะสม	27 (4/15)	40 (6/15)		

¹ กลุ่มที่ 1 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count น้อยกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

² กลุ่มที่ 2 ค่าเฉลี่ยของ Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร

³ odds ratio *แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<0.05)

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผลการดำเนินการวิจัย

จากผลการศึกษาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนเซลล์โซมาติกในน้ำนมของฟาร์มในกลุ่มที่ 2 (Somatic cell count มากกว่า 500,000 เซลล์ต่อมิลลิลิตร) มีหลายปัจจัย ได้แก่ การไม่อาบน้ำโคลก่อนรีด การไม่ใช้น้ำยา CMT ตรวจสอบความผิดปกติของน้ำนมก่อนรีด การพบถ้วยรีดนมเลื้อนหลุดระหว่างการรีดนม ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลถึงการเพิ่มสูงขึ้นของจำนวนเซลล์โซมาติก การศึกษานี้สอดคล้องกับรายงานของ Barkema et al. (1998) ที่ศึกษาในประเทศเนเธอร์แลนด์ และพบว่าการจัดการฟาร์มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับค่า Somatic cell count ได้แก่ ขั้นตอนการรีดนม การจุ่มเต้านมหลังรีด การสอดยาแห้งนมให้กับแม่โคพักรีดนม การรักษาเต้านมอักเสบ การให้ความเอาใจใส่ด้านสุขศาสตร์ และการเสริมแร่ธาตุในสูตรอาหาร เป็นต้น ซึ่งหากเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีการจัดการการรีดนมที่ไม่ถูกต้องด้วยความไม่รู้ หรือละเลยสุขศาสตร์ในกระบวนการการรีดนมก็ตามจะก่อให้เกิดโรคเต้านมอักเสบชนิดแสดงอาการและไม่แสดงอาการทำให้มีผลต่อคุณภาพน้ำนม ซึ่งส่วนใหญ่ปัญหาคุณภาพน้ำนมดิบเป็นปัญหาในระดับฟาร์มเนื่องจากการบริหารจัดการฟาร์ม Sato et al. (2005) รายงานว่าในฟาร์มที่มีการจัดการและโครงสร้างของฟาร์มที่ดีจะมีอัตราการเกิดโรคเต้านมอักเสบแบบแสดง อาการเฉลี่ยต่ำกว่า 25.5 เปอร์เซ็นต์

นอกจากนี้แรงดันของเครื่องรีดนมที่ไม่เหมาะสม พบว่ามีความสัมพันธ์กับค่า Somatic cell count ด้วยเช่นกัน โดยสุนิรัตน์ เอี่ยมละมัย (2544) รายงานการทดสอบผลของแรงดันเครื่องรีดต่อระดับสุญญากาศที่เหมาะสมที่บริเวณปลายหัวนมว่าควรมีค่า 37-40 kPa (11-12 in.Hg) ถ้าหากระดับสุญญากาศสูงเกินไป จะทำให้เกิดการคั่งเลือดและบวมน้ำที่บริเวณหัวนมมากขึ้น รวมทั้งทำให้เนื้อเยื่อที่หัวนมเกิดความเสียหาย และบวมมากขึ้น หากระดับสุญญากาศต่ำเกินไปจะทำให้ระยะเวลาการรีดนมนานขึ้น และส่งผลให้หัวนมเกิดความเสียหาย เครื่องรีดนมที่มีปัญหาการมีอากาศจากภายนอกรั่วเข้าสู่ระบบรีดนมเกินกว่าที่กำหนด จะทำให้ระดับสุญญากาศมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเลื้อนหลุดของหัวรีดระหว่างการรีดนม เป็นการเพิ่มโอกาสให้เชื้อโรคปนเปื้อนน้ำนมได้ และน้ำนมที่ปนเปื้อนนี้มีโอกาสย้อนกลับเข้าสู่เต้านมเต้าอื่นที่ปกติ และสามารถก่อให้เกิดโรคได้ ส่วนการเสื่อมสภาพของยางไลเนอร์ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับค่า Somatic cell count การเสื่อมสภาพของยางไลเนอร์เกิดเนื่องจากการเคลื่อนไหวตลอดเวลาในระหว่างการรีดนม การถอดล้างทำความสะอาด การสัมผัสกับสารเคมี รวมทั้งแสงแดด ทำให้เกิดรอยแตกที่ผิวของยางไลเนอร์ อันเป็นจุดที่เกิดการสะสมของจุลินทรีย์ ทำให้เป็นพาหะที่จะนำเชื้อโรคไปยังแม่โคตัวอื่น ๆ สุนิรัตน์ เอี่ยมละ

มัย (2543) รายงานว่าในกรณีที่ย่างไลเนอร์เสื่อมสภาพ จะไม่สามารถนวดเต้าได้เต็มที่ ทำให้การไหลของน้ำนมลดลงส่งผลให้ปริมาณน้ำนมลดลง 5 เปอร์เซ็นต์ การเปลี่ยนยางไลเนอร์แนะนำให้เปลี่ยนทุก 6 เดือน หรือใช้รีดนมแล้ว 2,500 ครั้ง

นอกจากปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน การรีดนม เครื่องรีดนม และอุปกรณ์รีดนมที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ยังพบอีกว่าปัจจัยเสี่ยงที่น่าจะส่งผลต่อการมีจำนวนเซลล์โซมาติกสูงในนม ได้แก่ ปัญหาสุขภาพของโคในเรื่อง ของปัญหาสุขภาพกีบ หัวนมรั่ว และเต้านมเป็นแผล แมโคที่มีปัญหาสุขภาพกีบและข้อขาจะยืนได้ไม่มั่นคงและจะเหยียบหัวนมของตนเองได้ง่าย กีบที่ยาวและไม่ได้รับการตัดแต่งจะทำให้เกิดรอยโรคที่เกี่ยวกับเต้านมได้ง่ายทำให้เต้านมเสี่ยงต่อ การได้รับบาดเจ็บ ขาที่ได้รับบาดเจ็บ เช่น ที่ข้อขาหลัง มักเกิด จากโรงเรือนที่มีการออกแบบไม่ดี ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อเต้านม ด้วยหัวนมรั่วในแมโครีดนมอาจเกิดจากหลายสาเหตุ ได้แก่ การปล่อยให้เต้านมคัดบ่อยๆ ส่งผลให้กล้ามเนื้ออ้วนทึบที่รัด รูหัวนมไม่แข็งแรง รูท่อนนมเสื่อม รูหัวนมเปิดกว้าง อาจเกิดจาก อายุการใช้งานที่มากจนเกินไป หรือการรีดนมที่ไม่ถูกวิธี ทำให้เป็นทางนำเชื้อจากสิ่งแวดล้อมเข้าสู่เต้าได้ง่ายขึ้นและเสี่ยงต่อการเป็นโรคเต้านมอักเสบ การพบแผลที่บริเวณหัวนมก็เป็นปัจจัยเสี่ยงหนึ่งที่น่าจะส่งผลต่อการมีจำนวนเซลล์โซมาติกสูงในนม โดยเฉพาะชั้นเคราตินซึ่งเป็นชั้นที่มีส่วนช่วยในการป้องกันเชื้อโรคเข้าสู่หัวนม หากชั้นเคราตินที่บริเวณปลายหัวนมถูกทำลายจะเพิ่มอัตราการติดเชื้อเข้าสู่เต้านม ส่งผลให้เต้านมอักเสบได้ นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้แอลกอฮอล์เช็ดปลายหัวนมก่อนสอดยาแห้งนมเป็นการทำลาย เชื้อจุลินทรีย์ที่บริเวณรูนมซึ่งอาจปนเปื้อนเข้าไปในเต้านมระหว่างสอดยาเข้าเต้านมโคเป็นการลดโอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคเต้านมอักเสบในช่วงหลดพักรีดนมและหลังคลอดได้

การใช้ประโยชน์ของค่า Somatic cell count นอกจากมี ประโยชน์ในการประเมินปัญหาเต้านมอักเสบและคุณภาพน้ำนมแล้วยังสามารถใช้ประเมินการจัดการฟาร์มทั่วไปโดย เฉพาะด้านสุขศาสตร์ได้อีกด้วย นอกจากนี้ Ruegg & Tabone (2000) ได้รายงาน ว่า Somatic cell count สามารถเป็นดัชนีบ่งบอกความเสี่ยงในการมีการปนเปื้อนยาปฏิชีวนะได้ โดยฟาร์มที่มี Somatic cell count สูง มีความเสี่ยงที่จะมีการตกค้างของยาปฏิชีวนะสูงกว่าฟาร์มที่มี Somatic cell count ต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากฟาร์มที่มี Somatic cell count สูง มักเป็นฟาร์มที่มีแม่โคนมป่วยเป็นเต้านมอักเสบ และด้วยเหตุนี้ จึงนำไปสู่การใช้ยาปฏิชีวนะในการรักษาทำให้มีโอกาสพบยาปฏิชีวนะปนเปื้อนอยู่สูงกว่าฟาร์มที่มี Somatic cell count ต่ำ

Somatic cell count เป็นดัชนีบ่งชี้ได้ทั้งปัญหาเต้านมอักเสบ คุณภาพน้ำนมตลอดจนลักษณะของสุขศาสตร์การจัดการฟาร์มโคนมและการรีดนม ซึ่งพบว่าขั้นตอนการรีดนมที่ไม่ถูกต้องจะเป็นสาเหตุของปัญหาเต้านมอักเสบและทำให้จำนวนเซลล์โซมาติกของฟาร์มสูงขึ้น

จากการศึกษาในครั้งนี้จึงควรแนะนำให้เกษตรกรและนักส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในพื้นที่ให้ความสำคัญด้านสุขศาสตร์การรีดนม เทคนิคการรีดนม การทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนม การตรวจสอบการทำงานของเครื่องรีดนม และเน้นมาตรการควบคุมป้องกันโรคเต้านมอักเสบให้มากขึ้น เพื่อลดโอกาสการเกิดเต้านมอักเสบในฟาร์ม ทำให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น นำไปสู่รายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และทำให้ได้น้ำนมดิบที่มีคุณภาพสำหรับใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและปลอดภัยสำหรับผู้บริโภคต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2537). **โรคเต้านมอักเสบ**. จุลสารโคนม. 5(3):1-2.
- ชวนิศนดากร วรวรรณ. (2530). **การเลี้ยงโคนม**. ไทยวัฒนาพานิช. กรุงเทพฯ
- เทียมพบ ก้านเหลือง ชยุต คงกระพันธ์ สมพงษ์ สมเสร็จ วรชาติ ปิ่นเกตุ และธานี สุขตะ. (2549). **การสำรวจการจัด การการรีดนมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดชุมพร**. ในรายงาน การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยา
- ธีรพงศ์ ธีรภัทรสกุล. (2542). **การทบทวนเอกสารด้านสุขภาพ เต้านมในโคนม โรคเต้านมอักเสบ และ การควบคุมคุณภาพน้ำนม**. ในประมวลสถานภาพองค์ความรู้ด้านสุขภาพโคนมแนวทางการวิจัย และพัฒนาในอนาคต. (หน้า 116-241). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย
- ดวงพร คันธโชติ. (2537). **อนุกรมวิธานของแบคทีเรียและปฏิบัติการ**. โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ
- บุษกร อุตริชาติ. (2545). **จุลชีววิทยาทางอาหาร**. ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา
- นิมิต ลีสิริกุล. (2540). **โรคเต้านมอักเสบ**. แก่นเกษตร, 25(4):232-236.
- พนัส ธรรมกীরติวงศ์. (2537). **โรคเต้านมอักเสบและแนวทางการป้องกัน**, วารสารโค-กระบือ. 17(3):32
- สมชาย จันทรผ่องแสง (2540). **การเลี้ยงโคนม**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สมพร พนวิเศษศิริกุล และพงศ์พัฒน์ ชัตพันธ์. (2544). **ระดับโซมาติกเซลล์ในน้ำนมรวมของฟาร์ม โคนมของจังหวัดเชียงใหม่ปี 2543**. วิชาการปศุสัตว์, 2(3):13-24.
- สิรินทร์พร สิ้นฐวณิชช์ และคณะ. (2554). **การใช้จำนวนเซลล์โซมาติกในการประเมินปัจจัยด้านการรีดนมและการจัดการฟาร์มในฟาร์มโคนมของสหกรณ์โคนมท่าม่วง**. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- สุชาติ สุขสถิตย์ และคณะ. (2551). **ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับการเกิดโรคเต้านมอักเสบของ โคนมในจังหวัดพัทลุง**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุณีรัตน์ เอี่ยมละม้าย. (2542). การทบทวนเอกสารด้านสุขภาพเต้านมในโคนม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

สุณีรัตน์ เอี่ยมละม้าย. (2543). สุขภาพเต้านมและโรคเต้านมอักเสบและแนวทางการผลิตน้ำนมคุณภาพดี. คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

สุณีรัตน์ เอี่ยมละม้าย. (2544). สุขภาพเต้านมคุณภาพน้ำนมดิบโคโรคเต้านมอักเสบและเครื่องรีดนม. คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

สุมณฑา วัฒนสินธุ์. (2545). จุลชีววิทยาทางอาหาร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ

Barkema et al. (1998). Management practices associated with low medium and high somatic cell counts in bulk milk. **Journal of Dairy Science**, 81, 1917-1927.

Busato A et al. (2000). Udder health and risk factors of sub clinical mastitis in organic dairy farms in Switzerland. **Preventive Veterinary Medicine**, 44, 20-205

Dohoo, I. R. & Meek, A. H. (1982). Somatic cell counts in bovine milk. **Canadian Veterinary Journal**, 23, 119

Ruegg, P. L., & Tabone, T. J. (2000). The relationship between antibiotic residue violations and somatic cell counts in wisconsin dairy herds. **Journal of Dairy Science**, 83, 2805-2808.

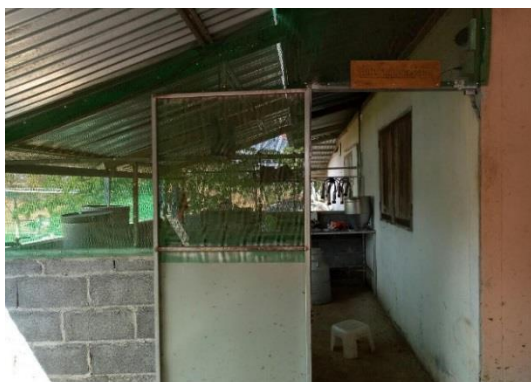
Sato et al B. (2005). A comparison of production and management between wisconsin organic and conventional dairy herds. **Livestock Production Science**, 93, 105-115.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
 ออกพื้นที่สำรวจฟาร์มของสมาชิกเลี้ยงโคนม

สัมภาษณ์แบบสอบถามกับสมาชิกผู้เลี้ยงโคนม

ห้องเก็บอุปกรณ์รีดนม

ห้องเก็บอาหาร

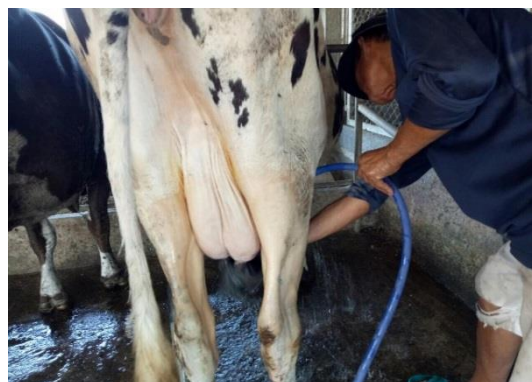

โรงรีดนม

การเตรียมคอกรีด และการเตรียมอาหารชั้นผสมอาหารหยาบ

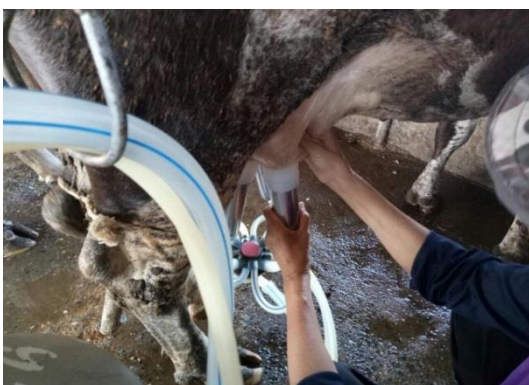
การอาบน้ำโคก่อนรีดนม

การเตรียมอุปกรณ์ก่อนรีดนม

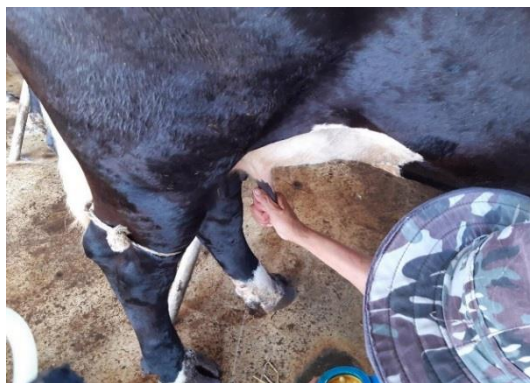
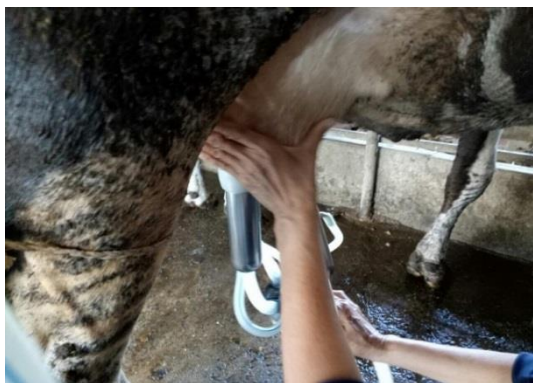

การตรวจสอบน้ำนมเบื้องต้น โดยใช้น้ำยา CMT

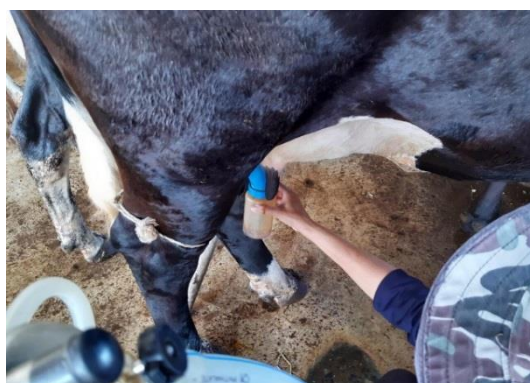
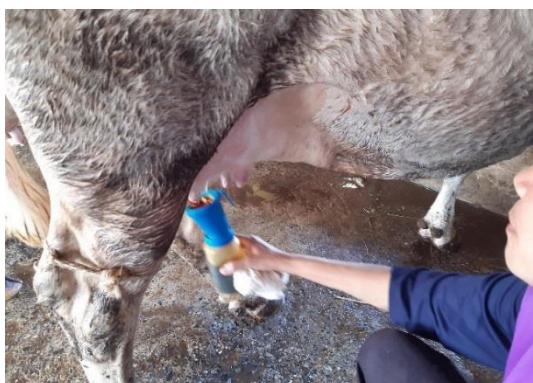

การสวมหัวเครื่องรีดนม

การนวดบริเวณเต้านมเพื่อไล่น้ำนมลงสู่หัวรีด

การจุ่มเต้านมหลังรีดนมเพื่อป้องกันเชื้อโรคเข้าไปภายในเต้านม

ภาคผนวก ข

ตารางแสดงจำนวนเซลล์โซมาติกของกลุ่มที่ 1 ที่มีจำนวนเซลล์โซมาติก < 500,000 เซลล์

รหัสสมาชิก	ครั้งที่	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม	เฉลี่ย
003	1	251,000	261,000	352,000	302,834
	2	346,000	254,000	353,000	
018	1	250,000	186,000	247,000	334,500
	2	741,000	206,000	377,000	
079	1	119,000	233,000	232,000	183,500
	2	126,000	173,000	218,000	
081	1	427,000	182,000	268,000	251,333
	2	170,000	259,000	202,000	
159	1	423,000	454,000	424,000	418,834
	2	304,000	551,000	357,000	
199	1	149,000	399,000	231,000	351,834
	2	186,000	714,000	432,000	
200	1	311,000	376,000	432,000	350,500
	2	343,000	436,000	207,000	
211	1	209,000	405,000	300,000	319,167
	2	323,000	328,000	350,000	
212	1	405,000	345,000	441,000	405,000
	2	479,000	429,000	331,000	
276	1	465,000	321,000	362,000	371,834
	2	441,000	203,000	439,000	
311	1	480,000	317,000	161,000	311,167
	2	145,000	517,000	247,000	
316	1	340,000	115,000	110,000	190,833
	2	237,000	130,000	213,000	
329	1	184,000	322,000	336,000	280,334
	2	308,000	339,000	193,000	
341	1	120,000	316,000	410,000	260,834
	2	260,000	237,000	222,000	
346	1	29,000	109,000	231,000	148,167
	2	119,000	165,000	236,000	
ค่าเฉลี่ยรวม					298,711

ภาคผนวก ค

ตารางแสดงจำนวนเซลล์โซมาติกของกลุ่มที่ 2 ที่มีจำนวนเซลล์โซมาติก > 500,000 เซลล์

รหัสสมาชิก	ครั้งที่	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม	เฉลี่ย
007	1	883,000	1,290,000	217,000	501,667
	2	437,000	634,000	449,000	
026	1	856,000	633,000	522,000	728,333
	2	695,000	450,000	1,214,000	
065	1	686,000	821,000	513,000	803,500
	2	1,006,000	754,000	1,041,000	
140	1	544,000	540,000	652,000	670,000
	2	477,000	965,000	842,000	
153	1	1,156,000	535,000	275,000	640,000
	2	819,000	477,000	578,000	
156	1	523,000	750,000	601,000	573,500
	2	559,000	492,000	516,000	
202	1	774,000	485,000	729,000	789,834
	2	1,043,000	1,196,000	512,000	
208	1	870,000	1,449,000	212,000	816,667
	2	1,022,000	1,219,000	128,000	
217	1	483,000	551,000	707,000	591,167
	2	500,000	611,000	443,000	
239	1	509,000	598,000	643,000	637,500
	2	759,000	620,000	696,000	
280	1	487,000	596,000	772,000	611,333
	2	697,000	610,000	506,000	
300	1	507,000	345,000	814,000	548,000
	2	646,000	516,000	460,000	
310	1	783,000	572,000	288,000	818,834
	2	514,000	328,000	520,000	
318	1	578,000	433,000	735,000	600,500
	2	554,000	702,000	601,000	
332	1	1,414,000	565,000	493,000	730,834
	2	635,000	732,000	546,000	
ค่าเฉลี่ยรวม					670,778

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามเกษตรกรเลี้ยงโคนมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว

โครงการสหกิจศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
Co-operative education project Rajabhat Nakhonratchasima University
แบบสอบถามเกษตรกรเลี้ยงโคนมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว

รายงาน เรื่อง การใช้จำนวนเซลล์โซมาติกในการประเมินปัจจัยด้านการรีดนมและการจัดการ
ฟาร์มในฟาร์มโคนมของสหกรณ์การเกษตรสีคิ้ว

หมายเลขสมาชิก..... ค่าเฉลี่ยจำนวนเซลล์โซมาติก .....

ตารางที่ 1 จำนวนโคทั้งหมด จำนวนโครีดนม ปริมาณน้ำนมทั้งหมด และปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัว

ลักษณะ	การสอบถาม
จำนวนโคทั้งหมด	
จำนวนโครีดนม	
ปริมาณน้ำนมทั้งหมด	
ปริมาณน้ำนมเฉลี่ยต่อตัว	

ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านสุขภาพโค

ลักษณะ	การสอบถาม
อาการป่วยก่อนหน้า 3 เดือน	
มีประวัติเป็นโรคเต้านมอักเสบในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา	
มีปัญหาโรคคางหลังคลอด	
มีปัญหาตลูกอักเสบหลังคลอด	
หวั่นมรั่ว	
เต้านมเป็นแผล	

ตารางที่ 3 การควบคุมและป้องกันโรคเต้านมอักเสบ

ลักษณะ	การสอบถาม
มีโคป่วยเป็นเต้านมอักเสบเดือนที่ผ่านมา	
ผู้เลี้ยงผ่านการอบรมการป้องกันโรคเต้านมอักเสบ	
คัดทิ้งโคเต้านมอักเสบปีที่ผ่านมา	
ใช้แอลกอฮอล์เช็ดปลายหัวนมก่อนสอดยาแห้งนม	
สอดยาแห้งนมโคทุกตัวเมื่อหยุดรีดนม	

ตารางที่ 4 ลักษณะทั่วไปของขั้นตอนการรีดนม

ลักษณะ	การสอบถาม
อาบน้ำโคก่อนรีดนม	
จัดลำดับแม่โคเพื่อรีดนม	
ล้างเต้านมด้วยน้ำสะอาดผสมน้ำยาฆ่าเชื้อ	
ใช้ผ้า 1 ผืน / ตัว	
ใช้ CMT ตรวจน้ำนมก่อนรีดทุกวัน	
รีดนมภายใน 1 นาทีหลังเตรียมเต้า	
พบการเลื่อนหลุดของถ้วยรีดนม	
มีการหนองเครื่องรีด	
รีดมือตามหลังจากปลดเครื่อง	
จุ่มเต้านมด้วยน้ำยาจุ่มเต้าหลังรีดเสร็จ	
ให้โคยืนหลังรีดเสร็จอย่างน้อย 30 นาที	
เปลี่ยนคนรีดนมมากกว่า 1 คนต่อเดือน	

ตารางที่ 5 เครื่องรีดนมและอุปกรณ์รีดนม

ลักษณะ	การสอบถาม
ตรวจสอบการทำงานของเครื่องรีดนม	
ยางไลเนอร์เสื่อมสภาพ	
มีคราบน้ำมันติดอุปกรณ์รีดนม	
แรงดันเครื่องรีดไม่เหมาะสม	
จังหวะของเครื่องรีดไม่เหมาะสม	

ประวัติย่อผู้ทำวิจัยสหกิจศึกษา

ชื่อ	นางสาวนิสรรา ทิศรักษ์
วันเดือนเกิด	4 กรกฎาคม 2540
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลสมุทรสาคร อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	128 หมู่ 6 ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา 30260
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2552	ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดบางปลา อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร
พ.ศ. 2559	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. 2562	กำลังศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (ชีววิทยา) คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา
ชื่อ	นางสาวผจงจิตต์ สังสิทธิ์
วันเดือนเกิด	21 สิงหาคม 2540
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลชัยภูมิ อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	33 หมู่ 9 บ้านหนองบัวระเหว ตำบลหนองบัวเหว อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2552	ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านหนองบัวระเหว อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. 2559	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนหนองบัวระเหววิทยาคาร อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. 2562	กำลังศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (ชีววิทยา) คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา